

ΣΟΦΙΑ ΒΟΥΡΗ

Η ΟΨΙΜΗ ΦΑΣΗ ΤΗΣ ΑΛΒΑΝΙΚΗΣ ΕΘΝΙΚΗΣ ΑΦΥΠΝΙΣΗΣ. ΜΕΡΙΚΑ ΚΡΙΣΙΜΑ ΖΗΤΗΜΑΤΑ

Με την παρούσα ανακοίνωση¹ επιχειρούμε να προσεγγίσουμε το αλβανικό εθνικό κίνημα και το ρόλο της αλβανικής διανόησης με βάση ένα άγνωστο μέχρι σήμερα πρωτογενές υλικό που εντοπίσαμε στην Εθνική Βιβλιοθήκη των Τιράνων. Πρόκειται για την εφημερίδα «Albanija–Shqiprija e Shkirtarvete» που εξέδιδε στο Βελιγράδι ο Αλβανός διανοούμενος Jaschar Sadik Erebar από τον Ιούλιο του 1902 έως τον Φεβρουάριο του 1906. Τον βασικό σκοπό για τον οποίο αυτή η εφημερίδα εκδιδόταν, τις ιδέες που απηχούσε και τις πολιτικές απόψεις που υποστήριζε θα προσπαθήσουμε να αναδείξουμε ενταγμένα στο βαλκανικό πλαίσιο, όπως αυτό αποκρυσταλλώνεται από τα τέλη του 19^{ου} αιώνα.

Το ιστορικο-πολιτικό πλαίσιο

Το αλβανικό εθνικό κίνημα, σε σύγκριση με τα άλλα εθνικά κινήματα στη Βαλκανική, εκδηλώθηκε με μεγάλη καθυστέρηση στα τέλη του 19^{ου} αιώνα, όταν τα άλλα βαλκανικά κράτη είχαν ήδη αποκτήσει την ανεξαρτησία ή αυτονομία τους και επιδίωκαν να διευρύνουν τον ζωτικό τους χώρο εφαρμόζοντας σε πρώτη φάση την πολιτική της πολιτιστικής διείσδυσης στις οθωμανοκρατούμενες ακόμα περιοχές (Ήπειρο, Μακεδονία, Θράκη) μέσω των εκκλησιαστικών και εκπαιδευτικών μηχανισμών τους. Την ίδια εποχή στην Αλβανία δεν υπήρχε ούτε ένα αλβανικό σχολείο. Η καθυστέρηση αυτή ερμηνεύεται με βάση ιστορικούς, πολιτικούς και κοινωνικο-οικονομικούς όρους, όπως πχ. ήταν η θρησκευτική διαίρεση του

---

1. Ανακοίνωση στο 9^ο Διεθνές Συνέδριο Σπουδών Νοτιοανατολικής Ευρώπης, (Τίρανα 30 Αυγούστου-2 Σεπτεμβρίου 2004).

αλβανικού πληθυσμού σε τρία δόγματα, με επικρατέστερο αριθμητικά το μουσουλμανικό αλβανικό στοιχείο, η αδιάλλακτη οθωμανική πολιτική απέναντι στις αλβανικές διεκδικήσεις², η έλλειψη αλβανικού αλφάβητου και γραπτών κειμένων και τέλος, οι ιδιάζουσες συνθήκες μέσα στις οποίες εκτυλίχθηκε η κοινωνικο-οικονομική ανάπτυξη της Αλβανίας. Εδώ ο λόγος αναφέρεται τόσο στη σύνθετη δομή της αλβανικής κοινωνίας (φυλαρχικές κοινότητες και πατριαρχική οργάνωση στο βορρά, φεουδαρχική κοινωνική δομή στο νότο, γεωργική οικονομία τιμαριωτικού τύπου, με μεγάλο αριθμό τσιφλικιών και δουλοπαροίκων) όσο και στην έλλειψη ενότητας και επικοινωνίας ανάμεσα στη βόρεια και νότια Αλβανία και στον μαζικό εξισλαμισμό του αλβανικού πληθυσμού³. Με βάση τους παραπάνω παράγοντες ερμηνεύεται από τους διάφορους μελετητές της αλβανικής ιστορίας η αργόσυρτη πορεία της εθνικής διαμόρφωσης των Αλβανών στα τέλη του 19^{ου} αι.

Στην κατεύθυνση αυτή, καταλυτικότερο ρόλο θεωρείται ότι έπαιξε η θρησκευτική ένταξη των Αλβανών σε τρία διαφορετικά δόγματα (καθολικοί στο βορρά, χριστιανοί ορθόδοξοι στο νότο, μουσουλμάνοι στην κεντρική Αλβανία). Θα πρέπει να σημειωθεί ότι η πρώτη θρησκευτική διαίρεση των Αλβανών σε καθολικούς και ορθόδοξους χριστιανούς είχε συντελεστεί πριν την εγκαθίδρυση της τουρκικής κυριαρχίας στον αλβανικό χώρο, την εποχή του Σχίσματος των Εκκλησιών. Αντίστοιχα, η θρησκευτική ομάδα των μουσουλμάνων Αλβανών προέκυψε από τους μαζικούς εξισλαμισμούς που ακολούθησαν την τουρκική κατάκτηση. Υποστηρίζεται μάλιστα, ότι οι Αλβανοί γενικά δεν διακρίνονταν για τον θρησκευτικό φανατισμό τους, καθότι οι περισσότεροι μουσουλμάνοι Αλβανοί ήταν Μπεκτασί⁴. Ανεξάρτητα από το γεγονός αυτό, η θρησκεία αποτέλεσε ισχυρή τροχοπέδη της εθνικής αναδίπλωσης ειδικά των Αλβανών σε αντίθεση με ό,τι συνέβη στους άλλους βαλκανικούς λαούς όπου λειτούργησε ως ισχυρός ενοποιητικός, εθνοποιητικός και συσπειρωτικός

---

2. Για τους παράγοντες που επιβράδυναν την αλβανική εθνική αφύπνιση, Skendi 1967. Chekrezi 1971, σσ. 36-38, 58, 63. Stavrianos 1965, σσ. 496-512. Djordjević 1965, σσ. 150-151. Sokolova 1980, σσ. 40-58. Νυσταζοπούλου-Πελεκίδου 1991, σ. 191.

3. Djordjević 1965, σσ. 150-151. Stavrianos 1965, σ. 498.

4. Για το κίνημα των μπεκτασήδων στην Αλβανία, Hysi 2004. Stavrianos 1965, σ. 500.

μοχλός ακόμη και αλλόγλωσσων πληθυσμών⁵.

Αναπότρεπτα, η διαφοροποιητική επίδραση των συγκεκριμένων θρησκευτικών δογμάτων στον αλβανικό πληθυσμό επέδρασε στη διαμόρφωση τριών ξεχωριστών πολιτισμικών οντοτήτων που αναπτύχθηκαν αυτόνομα. Με άλλα λόγια, ανάλογα με τη θρησκευτική τους ομολογία οι Αλβανοί επέλεγαν την αντίστοιχη εκπαίδευση (καθολική, τουρκική, ελληνική). Όσον αφορά την διδασκαλία της αλβανικής γλώσσας, η οθωμανική εξουσία τηρούσε αδιάλλακτη στάση απέναντι στους Αλβανούς ειδικά του μουσουλμανικού δόγματος⁶. Η αλβανική γλώσσα διδασκόταν μόνο στα καθολικά σχολεία (προτεσταντικά) καθώς τα σχολεία αυτά βρίσκονταν υπό ξένη προστασία (αυστροουγγρική) και απευθύνονταν προς τους καθολικούς Αλβανούς. Η οθωμανική αδιαλλαξία απέναντι στο γλωσσικό ζήτημα των Αλβανών γίνεται κατανοητή αν λάβει κανείς υπόψη ότι η αλβανική γλώσσα, ο μοναδικός ισχυρός συνδετικός κρίκος διαφορετικών τοπικών θρησκευτικών αλβανικών ομάδων, με την κατάλληλη αξιοποίηση θα μπορούσε να οδηγήσει στην αναβίωση του αλβανικού ιστορικού παρελθόντος, στη δημιουργία εθνικής λογοτεχνίας και παιδείας, στην προσέγγιση του χριστιανικού και μουσουλμανικού αλβανικού στοιχείου και εν τέλει στην ανάπτυξη του εθνικού αισθήματος και της εθνικής συνείδησης των Αλβανών. Μια τέτοια έκβαση θα σήμανε την απώλεια της μοναδικής αξιόλογης πολεμικής δύναμης του Σουλτάνου στην Ευρώπη και τον τραυματισμό του κύρους της τουρκικής εξουσίας στα αλβανικά εδάφη. Συνεπώς, η υποδαύλιση της θρησκευτικής διαίρεσης των Αλβανών και η παρακώλυση της πολιτιστικής τους ανάπτυξης εξέφραζε απόλυτα τα πολιτικά συμφέροντα της Υψηλής Πύλης. Τελικά, η πνευματική διαμόρφωση των Αλβανών υπό την επίδραση τριών διαφορετικών εκπαιδευτικών συστημάτων ευνόησε την ταύτισή τους με τα συμφέροντα των αντίστοιχων εκκλησιαστικών και πολιτικών αρχών και την ανάπτυξη τριών αλληλοσυγκρουόμενων εθνικών προγραμμάτων.

Στην επιβράδυνση της εθνικής αναδίπλωσης του αλβανικού λαού έπαιξε καθοριστικό ρόλο και η επικρατέστερη κοινωνικά θέση του πολυπληθέστερου αλβανικού μουσουλμανικού στοιχείου. Αυτό γίνεται κα-

---

5. Για τον ενοποιητικό ρόλο της Ορθόδοξης Εκκλησίας, Frazee 1969. Grujić 1920, σσ. 117-145. Παπαδόπουλος 1920.

6. Για την οθωμανική πολιτική απέναντι στους Αλβανούς, Skendi 1967, σ. 21.

τανοητό αν λάβουμε υπόψη ότι οι μουσουλμάνοι Αλβανοί ασπαζόμενοι τη θρησκεία του κυρίαρχου δεν βίωσαν την τουρκική καταπίεση στο βαθμό που τη βίωσαν οι άλλοι υποτελείς χριστιανικοί πληθυσμοί, ώστε να αναγκαστούν να οδηγηθούν σε επαναστατικές κινητοποιήσεις⁷. Η προνομιακή θέση τους στη διοίκηση, στο στρατό και στην κοινωνική ιεραρχία (30 μεγάλοι βεζίρηδες ήταν αλβανικής καταγωγής) συνεπαγόταν την πρόσδεσή τους στους μηχανισμούς εξουσίας και την ταύτισή τους με τα συμφέροντα και την ιδεολογία της κυρίαρχης τάξης. Ως εκ τούτου, η ανώτατη κοινωνική τάξη, των Αλβανών γαιοκτημόνων, η οποία ταυτιζόταν με τα συμφέροντα της Υψηλής Πύλης⁸, είχε κάθε λόγο να αντιστρατεύεται τα απελευθερωτικά κινήματα των βαλκανικών λαών (Ελλήνων, Σέρβων, Βουλγάρων) καθότι βασική προϋπόθεση για τη διασφάλιση της προνομιακής της θέσης ήταν η διατήρηση της ακεραιότητας της οθωμανικής αυτοκρατορίας.

Την πρώτη αντίδραση των Αλβανών κατά της οθωμανικής εξουσίας προκάλεσαν οι μεγάλες μεταρρυθμίσεις του Τανζιμάτ (1856), με βάση τις οποίες μόνο στους Αλβανούς δεν αναγνωριζόταν το δικαίωμα ίδρυσης αλβανικών σχολείων και της διδασκαλίας της μητρικής γλώσσας. Αλλά και μετά την ανακήρυξη του τουρκικού Συντάγματος το 1876 τα νέα διαβήματα των Αλβανών προς την Πύλη δεν προώθησαν την υπόθεση της αναγνώρισης των πολιτιστικών τους δικαιωμάτων.

Αποφασιστική ώθηση στο αλβανικό εθνικό κίνημα θα προσδώσουν οι αποφάσεις της Συνθήκης του Αγίου Στεφάνου (3.3.1878), με βάση τις οποίες τα αλβανικά εδάφη μοιράζονταν στα βαλκανικά κράτη. Υπό την πίεση των πολιτικών ανακατατάξεων την εποχή εκείνη συγκροτείται η αλβανική πολιτική οργάνωση, γνωστή με το όνομα «Λίγκα της Πρισρένης» (10.6.1878), με σκοπό την υπεράσπιση των αλβανικών εδαφών⁹. Παρά τη βραχύβια

---

7. Για το ρόλο του μουσουλμανικού αλβανικού στοιχείου, Chekrezi 1971, σσ. 55-57. Stavrianos 1965, σ. 501. Skendi 1967, σ. 21.

8. Djordjević 1965, σσ. 150-151. Pollo – Puto 1974, σ. 125. Stavrianos 1965, σσ. 496-498, 500-501. Sokolova 1980.

9. Για τη συγκρότηση της Λίγκας, τους πρωτεργάτες και τη δράση τους, Pollo – Puto 1974, σ. 159, 170. Djordjević 1965, σ. 151. Για την προσωπικότητα και την ιδεολογία του πρωτεργάτη του αλβανικού εθνικού κινήματος Σαμί Φράσσερι, Frasherri 1969, σσ. 817-830.

υπόστασή της, η συγκεκριμένη οργάνωση έθεσε το αλβανικό κίνημα υπό την καθοδήγηση ενός ενιαίου φορέα στη βάση ενός ευρύτερου πολιτικού προγράμματος για την εδαφική και διοικητική αυτονομία των αλβανικών περιοχών. Την ίδια χρονιά ιδρύεται στην Κωνσταντινούπολη και η «Κεντρική Επιτροπή για την υπεράσπιση των δικαιωμάτων της αλβανικής εθνότητας», με πρόεδρο τον κορυφαίο εκπρόσωπο της αλβανικής εθνικής αναγέννησης Αβδούλ Φράσσερι και μέλη εξέχουσες προσωπικότητες, όπως ήταν ο Π. Βάσα, ο Ιωάννης Βρεττός, ο Ζ. Πρίστινα, ο Σ. Τοπτάνι, κ.ά.¹⁰ Το Αλβανικό Ζήτημα θα διεθνοποιηθεί ουσιαστικά στο Συνέδριο του Βερολίνου (1878), όπου για πρώτη φορά γίνεται λόγος για την αλβανική εθνότητα, για τα εδάφη της Αλβανίας και την προοπτική ανεξάρτητης διακυβέρνησης των Αλβανών.

Από το 1878, λοιπόν, η δημιουργία ανεξάρτητων και αυτόνομων εθνικών κρατών στη Βαλκανική, που έπληξε την εδαφική ακεραιότητα της οθωμανικής αυτοκρατορίας, κατέστησε φανερό ότι η εξάρτηση της Αλβανίας από μια καταρρέουσα οθωμανική εξουσία συνιστούσε σοβαρό πρόβλημα αυθυπαρξίας. Ωστόσο, τη δραστηριότητα των Αλβανών εθνικών πρωτεργατών αποδυνάμωνε η έλλειψη κοινωνικής συνοχής του αλβανικού πληθυσμού ως αποτέλεσμα, όπως προαναφέραμε, της ανομοιογενούς διοικητικής οργάνωσης του αλβανικού χώρου (στρατιωτικο-φεουδαρχική οργάνωση στο νότο, αυτοδιοικούμενες φυλαρχικές κοινότητες στο βορρά). Από εδώ πηγάζουν και οι αλληλοσυγκρουόμενες πολιτικές τάσεις των διαφόρων κοινωνικών ομάδων. Πιο συγκεκριμένα, οι παντοδύναμοι οικονομικά και πολιτικά Αλβανοί φεουδάρχες, που είχαν εξελιχθεί σε αυτοδύναμους κυβερνήτες στην κεντρική Αλβανία και το Κόσσοβο, υποστήριζαν τη διατήρηση του φεουδαρχικού καθεστώτος¹¹. Αντίθετα, οι φάρες και οι πατριαρχικές κοινότητες του υπανάπτυκτου βορρά διεκδικούσαν την αυτονομία τους με βάση το εθνικό δίκαιο. Παράλληλα, οι αγρότες στα αντιφεουδαρχικά τους κινήματα απαιτούσαν διοικητικές μεταρρυθμίσεις. Τέλος, η νεοφώτιστη αλβανική διανόηση στις αναπτυγμένες νότιες περιοχές διακρινόταν για τις αυτονομιστικές της τάσεις.

Η ιδιομορφία της Αλβανικής διανόησης, συγκριτικά με τους εθνικούς διαφωτιστές των άλλων βαλκανικών κρατών εκείνη την εποχή, έγκειται

---

10. Sokolova 1980, σσ. 40-58. Sokolova 1991, σσ. 55-71.

11. Stavrianos 1965, σ. 498.

στο γεγονός ότι ως ομάδα συγκροτείται έξω από τα γεωγραφικά όρια της Αλβανίας, στη διασπορά, όπου οι κοινωνικο-οικονομικές συνθήκες ήταν ευνοϊκότερες και ο έλεγχος της οθωμανικής εξουσίας ανύπαρκτος. Στις αλβανικές παροικίες του εξωτερικού (Βουκουρέστι, Σόφια¹², Κωνσταντινούπολη, Κάιρο, Κάτω Ιταλία¹³ και Σικελία) διαμορφώνονται τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά των Αλβανών διανοουμένων¹⁴, όπως ήταν η θρησκευτική ομολογία τους, η διαφοροποιημένη ιδεολογική τους συγκρότηση υπό την επίδραση τριών πολιτιστικών συστημάτων: του ελληνικού, του αραβο-ισλαμικού και του ρωμαιοκαθολικού και τέλος, η ετερογενής κοινωνική τους σύνθεση (γαιοκτήμονες, αγρότες, αστοί) ως αποτέλεσμα της καθυστερημένης ανάπτυξης των καπιταλιστικών σχέσεων στην Αλβανία¹⁵. Την ιδεολογία της αλβανικής διάνοησης δίχαζε και η διπλή εξάρτησή της τόσο από τους φεουδάρχες, που τάσσονταν υπέρ της αυτονομίας της Αλβανίας, όσο και από την αστική τάξη που διεκδικούσε την πλήρη ανεξαρτησία της. Η πλειονότητα όμως των Αλβανών διανοουμένων ανήκε στην κοινωνική τάξη των γαιοκτημόνων και επηρεάστηκε από την κυρίαρχη θρησκευτική ιδεολογία, τη μουσουλμανική, ένας λόγος που εξηγεί τη στενή σύνδεσή της με την οθωμανική διάνοηση. Ηγετικό ρόλο στο αλβανικό εθνικό κίνημα θεωρείται ότι έπαιξε η ισχυρή πολιτικά και οικονομικά τάξη των γαιοκτημόνων. Αντίθετα, η αστική τάξη δεν ήταν πρόθυμη να ηγηθεί ενός εθνικο-απελευθερωτικού κινήματος στην Αλβανία¹⁶.

Σε άμεση σχέση με τους παραπάνω παράγοντες που επιβράδυναν την εθνική αναδίπλωση του αλβανικού πληθυσμού βρίσκεται και η απουσία αλβανικής λογοτεχνικής παράδοσης και πολιτιστικής συνέχειας. Αρκεί να ση-

---

12. Για τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά της αλβανικής διάνοησης που διαμορφώθηκε στη Βουλγαρία, Sokolova 1979, σσ. 181-208.

13. Για την αλβανική διάνοηση που έδρασε στην Ιταλία από τα τέλη του 18^{ου} αι. ως το 1912, Sokolova 1984, σσ. 94-105.

14. Για την αλβανική εθνική κίνηση στις αλβανικές παροικίες του εξωτερικού, τους εκπροσώπους της και τα έργα τους, Pollo – Puto 1974, σσ. 172-176. Για την πολιτιστική διαφοροποίηση των Αλβανών, Sokolova 1980, σ. 56. Νυσταζοπούλου-Πελεκίδου 1991, σ. 191.

15. Sokolova 1980, σ. 47. Sokolova 1991, σσ. 55-71.

16. Αναλυτικά για την αλβανική πνευματική και πολιτιστική κίνηση, τους πρωτεργάτες και το συγγραφικό τους έργο, Pollo – Puto 1974, σσ. 172-176.

μειωθεί ότι το παλαιότερο βιβλίο στην αλβανική γλώσσα είχε τυπωθεί το 15^ο αι. και ότι για τέσσερις αιώνες δεν εμφανίστηκαν άλλα γραπτά κείμενα¹⁷. Το σοβαρότερο, συνεπώς, πρόβλημα που κληροδότησε ο 19^{ος} αιώνας ήταν η απουσία αλβανικού αλφάβητου. Αναφορικά με την ανάγκη κωδικοποίησης της αλβανικής γλώσσας¹⁸, μόλις το 1879 το μορφωτικό-πολιτιστικό τμήμα της πολιτικής οργάνωσης «Λίγκα της Πρισρένης», με πρόεδρο τον Αβδούλ Φράσερι, που είχε συσπειρωθεί γύρω από το Σύλλογο Έκδοσης Αλβανικών Κεμένων στην Κωνσταντινούπολη, έδωσε προτεραιότητα στην καλλιέργεια της αλβανικής γλώσσας¹⁹ τυπώνοντας το πρώτο αλβανικό αλφαβητάρι²⁰. Το 1885 μάλιστα, με ενέργειες του ίδιου Συλλόγου η Πύλη πα-

17. Για την απουσία αλβανικής λογοτεχνικής παράδοσης, Chekrezi 1971, σ. 58.

18. Σύμφωνα με πληροφορίες που αντλούμε από ελληνική αρχαιακή πηγή της εποχής εκείνης, το πρώτο αλβανικό αλφαβητάρι εκδόθηκε με αυτοσχέδια στοιχεία από τον Nequillarzi από το Βυθικούκι Κορυτσάς. Ακολούθησε νέα έκδοση με ελληνικά στοιχεία το 1856 που χρησιμοποιήθηκε για να τυπωθεί η Καινή Διαθήκη στο τυπογραφείο του Χ. Νικολαΐδου στην Αθήνα το 1858. Το τρίτο αλφαβητάρι με λατινικούς χαρακτήρες τυπώθηκε το 1879 στην Κωνσταντινούπολη στο τυπογραφείο Ζέλιτς & Σία από τους αδελφούς Φράσερη και τον Βάσα πασά, διοικητή του Λιβάνου. Το αλφαβητάρι αυτό θεωρείται εκείνη την εποχή ως ο «θεμέλιος λίθος της αλβανικής ιδέας», ΑΥΕ-Φάκ. 1888-1889, Β' Αρχείο, Προϋπολογισμός Επιτροπής προς Ενίσχυση της Ελληνικής Εκκλησίας και Παιδείας, Έκθεση των κοινοτικών εκπροσώπων Κορυτσάς «Ο Αλβανισμός», με ημερομηνία 28/9-01-1889, συνημμένη σε αδέσποτο έγγραφο Προξένου Μοναστηρίου Κ. Πανουργιά προς Υπουργό Εξωτερικών Στ. Δραγούμη.

19. Η Εταιρεία Αλβανικών Γραμμάτων της Κωνσταντινούπολης είχε ιδρυθεί το 1879 με πρόεδρο τον Sami Frasegi, από το χωριό Φράσσαρη της επαρχίας Κορυτσάς. Άλλα μέλη της Εταιρείας ήταν: οι αδελφοί Αμπντούλ και Ναΐμ Φράσερι 1846-1900, υπάλληλος του οθωμανικού Υπουργείου Παιδείας και βασικό στέλεχος της αλβανικής εθνικής αναγέννησης, ο Σείφουλάχ βέης και Γιαγκιά βέης, υπασπιστές του σουλτάνου, ο Ι. Βρεττός από την Ποστένανι της Πρεμετής και ο συνεργάτης του Χριστοφορίδης, που μετέφρασαν στα αλβανικά τα κείμενα της Ιεράς Γραφής, Skendi 1967, σσ. 119-128.

20. Για τους πρωτεργάτες του Αλβανικού Συνδέσμου Κωνσταντινουπόλεως και την πνευματική τους δράση, ΑΥΕ-Φάκ. 1887, Πρεσβεία Κωνσταντινουπόλεως, Ρουμανοαλβανικά, όπου και η κατατοπιστική Έκθεση του ιατρού Κορυτσάς Μιχαήλ Τουρτούλη με ημερομηνία 1. 9. 1886, συνημμένη στην αναφορά Προξένου Μοναστηρίου Κων. Πανουργιά προς Υπουργό Εξωτερικών Στ. Δραγούμη, αρ. 2682.

ραχώρησε την άδεια για την έκδοση του μηνιαίου περιοδικού, γνωστού ως «Dritta» (Φως), που μετονομάστηκε μετά το τρίτο τεύχος «Dituria» (Γνώση)²¹. Το περιοδικό αυτό είχε πολιτιστικό περιεχόμενο και αποστέλλονταν και στην Κορυτσά, κυρίως σε οθωμανούς αλλά και σε ορθόδοξους χριστιανούς αλβανικής καταγωγής. Η έκδοσή του στηρίχθηκε στην οικονομική αρωγή του Κορυτσαίου ευεργέτη Αναστασίου Αβραμίδη-Λιάξη. Και στο Βουκουρέστι, η αντίστοιχη οργάνωση «Dritta», που είχε συσταθεί το 1885, ίδρυσε το 1886 δικό της τυπογραφείο και εξέδωσε αλφαβητάρια αλβανικής γλώσσας, μικρά αναγνώσματα, ηθικά διηγήματα, βιβλία ιστορίας του αλβανικού έθνους και γεωγραφίας²².

Παρά το γεγονός ότι οι προσπάθειες για τη γραπτή κωδικοποίηση της αλβανικής γλώσσας χρονολογούνται από το 1879, ωστόσο, ως τις αρχές του 20^{ου} αι. οι πρωτεργάτες της αλβανικής εθνικής κίνησης, οι Αλβανοί διανοούμενοι του εξωτερικού, εξακολουθούσαν να διαφωνούν για το ποια θα έπρεπε να είναι η βάση της αλβανικής γραφής: το αραβικό, το ελληνικό ή το λατινικό αλφάβητο. Η διαφωνία τους στο συγκεκριμένο θέμα αντανάκλα τη σύνθετη, όπως προαναφέραμε, πολιτική και πολιτιστική ανάπτυξη της Αλβανίας υπό την επίδραση τριών πολιτιστικών παραδόσεων στους κόλπους των οποίων γαλουχήθηκαν οι πρώτοι Αλβανοί διαφωτιστές (της ελληνορθόδοξης παράδοσης στη νότια Αλβανία, της μουσουλμανικής στην κεντρική και της ρωμαιοκαθολικής στη βόρεια Αλβανία). Η κατανόηση του σύνθετου πλέγματος των παραγόντων που ανέστειλαν την πορεία της εθνικής συγκρότησης των Αλβανών μάς βοηθά να ερμηνεύσουμε την απουσία των αλβανικών σχολείων από τη εκπαιδευτική σκακιέρα της Βαλκανικής ως την εκπνοή του 19^{ου} αι.

Σχετικά με το θέμα της ίδρυσης αλβανικού σχολείου στην Αλβανία θα πρέπει να αναφέρουμε την πρώιμη προσπάθεια του νεαρού διανοούμενου

---

21. Το περιοδικό αυτό αποστέλλονταν στην Αλβανία κυρίως σε εξέχοντα άτομα αλβανικής καταγωγής, μουσουλμάνους αλλά και ελληνόφωνους χριστιανούς. Την έκδοσή του είχε χρηματοδοτήσει μάλιστα και ο Κορυτσαίος ευεργέτης Αναστάσιος Αβραμίδης-Λιάξης που ζούσε στο Βουκουρέστι.

22. Τα βιβλία αυτά αποστέλλονταν από το Βουκουρέστι στην Κορυτσά μέσω του εμπορικού ανταποκριτή της εταιρίας Dritta I. Κωστόρη ο οποίος μαζί με τον Δ. Πόγιαννη και τον Θ. Μάρκου διηύθυναν την εθνική Επιτροπή της Κορυτσάς, που είχε συσταθεί στα τέλη του 1885, με κύρια αποστολή τη διάδοση της διδασκαλίας της αλβανικής γλώσσας.

Κ. Χριστοφορίδη²³ ο οποίος το 1864 συνέστησε στην Κωνσταντινούπολη αλβανικό πολιτιστικό Σύλλογο²⁴ που βρισκόταν σε στενή συνεργασία με τον αλβανικό Σύνδεσμο Drita του Βουκουρεστίου και είχε σκοπό την ίδρυση αλβανικών σχολείων στην Αλβανία και την έκδοση αλβανικών σχολικών βιβλίων βασισμένων σε απλοποιημένο αλφάβητο. Με πολλές δυσκολίες το πρώτο αλβανικό σχολείο ιδρύεται τελικά το 1887 στην Κορυτσά. Μετά από αυτό η Κορυτσά μετασηματίζεται σταδιακά σε αλβανική εθνική εστία χάρη στην οικονομική ευρωστία των αποδήμων Κορυτσαίων, όπως πχ. του Αναστασίου Αβραμίδη-Λιάξη στο Βουκουρέστι, του Γρηγορίου Νούκου στην Αλεξάνδρεια, του Ιωάννη Μπάγκα στην Αλεξάνδρεια, του Ευθυμίου Μ. Μάρκου στο Βουκουρέστι, του Μάρκου Μ. Μάρκου στο Κάιρο, του Ευθυμίου Μήτκου στην Αλεξάνδρεια και του Ζάππα στο Βουκουρέστι. Επιπλέον, ως πρωτεύουσα του ομώνυμου σαντζακιού και διοικητικό κέντρο της οθωμανικής εξουσίας η Κορυτσά συγκέντρωνε ισχυρούς οθωμανούς βέηδες, όπως ήταν ο Αλιόβης, ο Αράμβης, ο Καπλάνβης, ο Τεφίκ βέης, ο Ορχάν βέης, που διαπνέονταν από φιλαλβανικά αισθήματα και υποστήριζαν την αλβανική εθνική υπόθεση για να διασφαλίσουν την

---

23. Οι αλβανικές πατριωτικές οργανώσεις του εξωτερικού ήταν: στο Βουκουρέστι η Ντρίτα (1885), στη Ρουμανία η Ντιτούρια/Γνώση (1887), στη Βουλγαρία ο Σύλλογος Ντεσίρα/Πόθος (1892), στην Αίγυπτο η Εταιρεία Vellazeria e Schiptareve (1894), Pollo – Puto 1974, σ. 175. Αναλυτικά για την αλβανική εθνική κίνηση στη δεκαετία του 1880, ΑΥΕ-Φάκ. 1887, Κωνσταντινουπόλεως Πρεσβεία, Ρουμανοαλβανικά, Πρόξενος Μοναστηρίου Κ. Πανουργιάς προς ΥΠΕΞ Στ. Δραγούμη, αρ. 2682/22/10/1886, όπου συνημμένη εκτενής Έκθεση με τίτλο «Αι Αλβανικαί Ενέργειαι», πολύ πιθανόν του Κορυτσαίου γιατρού Μ. Τουρτούλη, με ημερομηνία 1/9/1886. Το 1885 ιδρύθηκε ο αλβανικός Σύνδεσμος Ντρίτα του Βουκουρεστίου. Πρωτεργάτες του οι Ευθύμιος Μ. Μάρκου και Σ. Μ. Μάρκου από την Κορυτσά. ΑΥΕ-Φάκ. 1888-1889, Β' Αρχείο, Προϋπολογισμός Επιτροπής προς Ενίσχυση της Ελληνικής Παιδείας, Πρόξενος Μοναστηρίου Κ. Πανουργιάς προς ΥΠΕΞ Στ. Δραγούμη, Έκθεση του διερχόμενου της Εκπαιδευτικής Επιτροπής Βιτωλίων Β. Παπαιωάννου «Αλβανισμός», με ημερομηνία 28/9-1-1889, όπου καταχωρούνται πληροφορίες για την εκδοτική δραστηριότητα αναφορικά με τα αλβανικά αλφαβητάρια, τους πρωτεργάτες της αλβανικής ιδέας και αξιολογικές κρίσεις για την πολιτική της Αυστρίας.

24. Για την προσωπικότητα και το έργο του Κ. Χριστοφορίδη, Myzyri 1973. Pollo – Puto 1974, σ. 172.

κλονιζόμενη θέση τους στην ενδεχόμενη κατάργηση του οθωμανικού καθεστώτος. Από την Κορυτσά, άλλωστε, κατάγονταν και τα βασικά μέλη της αλβανικής πολιτιστικής οργάνωσης Drita του Βουκουρεστίου (1885). Αξίζει να σημειωθεί ότι στις συνεδριάσεις του Αλβανικού Συνδέσμου στο Βουκουρέστι για ένα μεγάλο χρονικό διάστημα προέδρευε ο Αβραμίδης-Λιάξης²⁵ ο οποίος μάλιστα το 1886 χορήγησε στην χριστιανική κοινότητα Κορυτσάς 500.000 φράγκα με τον όρο να προσληφθεί δάσκαλος για την διδα-

---

25. Οι Οθωμανοί πρόκριτοι Κορυτσάς, Αλιόβης και Αράμβης, με επιστολή τους γραμμένη στα αλβανικά από τον Γρηγόριο Σπ. Μήτκου, υπογεγραμμένη από 60 Κορυτσαίους οθωμανούς και χριστιανούς, τον παρακάλεσαν να παραμείνει πρόεδρος και να συνεχίσει να υποστηρίζει την αλβανική γλώσσα και εθνότητα. Ο Αβραμίδης, με επιστολή του γραμμένη από τον Ευθύμιο Μ. Μάρκου, τους ευχαριστούσε για τα φιλαλβανικά τους αισθήματα και υποσχόταν την συμπαράστασή του στον αγώνα τους για την ίδρυση αλβανικού σχολείου. Μετά την αποτυχημένη δολοφονική απόπειρα εναντίον του παραιτήθηκε από τη θέση του προέδρου του Αλβανικού Συνδέσμου, ό. π., ΑΥΕ, Έκθεση γιατρού Μ. Τουρτούλη 1887.

Το πρώτο αλβανικό σχολείο Κορυτσάς αντιμετώπιζε εξαιρετικά προβλήματα νομιμότητας, οικονομικά προβλήματα και του μικρού αριθμού των μαθητών του. Η νέα άδεια λειτουργίας του εκδίδεται το 1890, με διευθυντή τον Πέτρο Νίνο Λουαράση. Το 1894, νέος διευθυντής είναι ο Κορυτσαίος Nutsi Naci (Τσάμης), απόφοιτος του ελληνικού Γυμνασίου, ο πατέρας του οποίου ήταν έμπορος στην Αίγυπτο. Στις 23.10.1891 ιδρύεται στην Κορυτσά και το αλβανικό σχολείο θηλέων με πρωτοβουλία των αδελφών Γεράσιμου και Σεβαστής Κυριαζή από το Μοναστήρι. Το σχολείο αυτό λειτούργησε στην οικία του Γρηγόρη Φράσσαρη, με 27 κορίτσια τον πρώτο χρόνο και 50 τον δεύτερο. Αξιόλογη οικονομική υποστήριξη στη συντήρησή του πρόσφερε ο Αλβανικός Σύλλογος του Βουκουρεστίου και η Αδελφότητα Ευαγγελιστών Κορυτσάς, με πρόεδρο το Γεράσιμο Κυριαζή και γραμματέα τον Θανάση Σίνα. Με τη βοήθεια του Αλβανικού Συλλόγου Βουκουρεστίου συγκροτήθηκε μια βιβλιοθήκη με 200 βιβλία σε διάφορες γλώσσες, ένα μουσείο ορνιθολογίας και τμήμα φυσικής και ζωολογίας. Ο αιφνίδιος θάνατος του Γεράσιμου Κυριαζή στις 24 Γενάρη του 1894, σε ηλικία 32 ετών, είχε καταλυτική σημασία για τη λειτουργία του αλβανικού σχολείου θηλέων. Το έργο του συνέχισε η αδελφή του Σεβαστή και ο μικρότερος αδελφός της Γεώργιος. Μετά το 1899 ενισχύεται το κλίμα τρομοκρατίας που επέβαλαν οι τουρκικές αρχές, με πιέσεις, εφόδους στα σπίτια, διώξεις και φυλακίσεις των πρωτεργατών της αλβανικής εθνικής αφύπνισης. Η φυλάκιση του διευθυντή Nutsi Natsi οδηγεί στο κλείσιμο του αλβανικού σχολείου μετά από δεκαπέντε χρόνια λειτουργίας. Τα επόμενα δύσκολα χρόνια του εθνικού αναβρασμού στη Βαλκα-

σκαλία της αλβανικής γλώσσας στο ελληνικό σχολείο²⁶. Στην Κορυτσά επίσης είχαν σταλεί και τα πρώτα αλβανικά βιβλία (που είχαν τυπωθεί στην Κωνσταντινούπολη και το Βουκουρέστι) από τον εμπορικό ανταποκριτή της Drita Ιωάννη Κωστόρη ο οποίος μαζί με τον Δ. Πόγιαννη και τον Θ. Μάρκου διηύθυνε την εθνική Επιτροπή Κορυτσάς από το 1885. Κύρια αποστολή της Επιτροπής ήταν η ίδρυση αλβανικού σχολείου για τη διδασκαλία της αλβανικής γλώσσας²⁷. Αναπότρεπτα, η αλβανική εθνική δραστηριότητα που άρχισε να αναπτύσσεται στην Κορυτσά από το 1886 καταθρούβησε

νική δεν ευνοούν την αλβανική εκπαιδευτική υπόθεση. Το 1904, μάλιστα, με τουρκική διαταγή απαγορεύεται η λειτουργία των αλβανικών σχολείων Κορυτσάς. Μόνο μετά την επανάσταση των Νεοτούρκων (23.7.1908), θα αναζωογονηθεί η αλβανική εθνική και εκπαιδευτική δραστηριότητα στο κλίμα της ελευθερίας που παραχώρησε το νέο Σύνταγμα στους Αλβανούς. Μέσα σ' ένα χρόνο άνοιξαν στην Αλβανία 34 αλβανικά σχολεία με 1.850 μαθητές, 24 νυκτερινά σχολεία για ενήλικες με 1753 μαθητές, και 40 πολιτιστικές λέσχες. Πλήρη στοιχεία για τη λειτουργία του πρώτου αλβανικού σχολείου στην Κορυτσά, Sokolona 1991, σσ. 55-71, Myzygi 1973.

26. Από το παραπάνω ποσό αναλογούσαν 100.000 φράγκα για τη μισθοδοσία του Αλβανού δασκάλου, 100.000 για τη σύσταση τεχνικής σχολής, 100.000 για δύο υποτρόφους στο εξωτερικό, 100.000 φράγκα για την προίκιση δύο κοριτσιών και 100.000 φράγκα στον γιατρό Μ. Τουρτούλη για τη δωρεάν περίθαλψη των ασθενών και απόρων της κοινότητας, ΑΥΕ-Φάκ. 1887, ακκ, Προξενικά Διάφορα, Πρόξενος Μοναστηρίου Κ. Πανουργιάς προς ΥΠΕΞ, αρ. 646/5-11-1886. Τελικά, έπειτα από υπόδειξη του Προξένου και διαμέσου του ιατρού Τουρτούλη η κοινότητα Κορυτσάς απέρριψε την δωρεά. Ο Πρόξενος συνιστούσε στο Υπουργείο ως αντάλλαγμα να αναλάβει τη δαπάνη για την αναβάθμιση του Γυμνασίου Κορυτσάς, ΑΥΕ-Φάκ. 1887, Πρεσβεία Κωνσταντινουπόλεως, Ρουμανοαλβανικά, Πρόξενος Μοναστηρίου προς ΥΠΕΞ Στ. Δραγούμη, Βιτώλια 22-10-1886, συνημμένη στο αρ. 2682 του ΥΠΕΞ. Ο Αβραμίδης τελικά αναγκάστηκε να αποσύρει τον όρο για τη διδασκαλία της αλβανικής γλώσσας, ΑΥΕ-Φάκ. 1887, ακκ, Προξενικά Διάφορα, Πρόξενος Μοναστηρίου Κ. Πανουργιάς προς ΥΠΕΞ, αρ. 377/17-6-1887.

27. Η αποστολή αλβανικών βιβλίων ερμηνεύεται από τον πρόξενο Μοναστηρίου Κ. Πανουργιά ως εχθρική ενέργεια κατά του Ελληνισμού: «Δια των αλβανικών βιβλίων, ων την είσοδον προσπαθούσιν να επιτύχωσιν εν τω οθωμανικώ κράτει, επιδιώκεται η εξέγερσις παρὰ τω αλβανικώ λαώ μίσους προς την Ελλάδα ως εργαζομένην να καταπνίξη την αλβανικήν φυλήν, ήτις είνε όλως ξένην

τους αρμόδιους φορείς της ελληνορθόδοξης κοινότητας. Αντίθετα, ο Πατριάρχης Κωνσταντινουπόλεως δεν θεωρούσε ότι η αλβανική κίνηση ήταν «βιώσιμη» και επικίνδυνη για τα ελληνικά συμφέροντα²⁸.

Μέσα από το πλέγμα των ιστορικών, πολιτικών και κοινωνικο-οικονομικών όρων που περιγράψαμε παραπάνω θα πρέπει να ερμηνεύσουμε την άρρηκτη σχέση που είχε η πνευματική/πολιτιστική δραστηριότητα

και άσχετος προς την ελληνική και ήτις πρέπει να εκδιώξη μακράν αυτής πάσαν ξενικήν ενέργειαν και ουδένα άλλον σκοπόν επιδιώκει ει μη την υποδούλωσιν και την εξαφάνισιν του Αλβανικού στοιχείου. Δια καταλήλων δε ποιημάτων προσπαθούν να εμβάλλωσιν εις τον λαόν τας ιδέας ταύτας. Μεταφράσεις τινών των ποιημάτων τούτων ελπίζω να υποβάλω προσεχώς προς το Υπουργείον», ΑΥΕ-Φάκ. 1887, αακ, Προξενικά Διάφορα, πρόξενος Μοναστηρίου Κ. Πανουργιάς προς ΥΠΕΞ, αρ. 451/21-8-1886.

28. Σχετικά με το θέμα αυτό ο πρόξενος Μοναστηρίου Κ. Πανουργιάς αναφέρει το 1887 τα εξής:

«Ο Πατριάρχης δεν θεωρεί σπουδαίας τας αλβανικάς ενεργείας και είναι πεπεισμένος ότι αύται εντός ολίγου θέλουσι παντελώς μαινωθή δια της γενικής αδιαφορίας και ιδία ένεκεν της ανυπερβλήτου δυσχερείας προς μόρφωσιν γλώσσης αλβανικής. [...] νομίζω ότι δεν είναι ακριβές ότι αι αλβανικαί ενέργειαι δεν τυγχάνουσιν λίαν σπουδαίαι, καθόσον εκ τε των εν Κορυτσά καταβαλλομένων ποικίλων ενεργειών των βέηδων προς υποστήριξιν και διάδοσιν της αλβανικής ιδέας και των αλβανικών γραμμάτων και της ιδρύσεως σχολείου εν αυτή ως και εκ των λοιπών εν Βουκουρεστίω ενεργειών και ιδία των εν Κωνσταντινουπόλει, συνεπεία των οποίων και αύτη η οθωμανική Κυβέρνησις υποστηρίζει προς το παρόν τον αγώνα τούτον των Αλβανών επιτρέπουσα την ίδρυσιν αλβανικών σχολείων και την κυκλοφορίαν αλβανικών βιβλίων, προκύπτει ότι πάσαι αύται αι ενέργειαι ήσαν και είναι σπουδαίαι διότι επέτυχον του πρώτου βήματος. [...] Νομίζω δε ότι δεν πρέπει να παύσωμεν τας ενεργείας ημών θεωρούντες ως μέλλοντα να μαινωθή τον αγώνα των αλβανιζόντων εκ του λόγου ότι η αλβανική γλώσσα δεν δύναται να μορφωθή, καθόσον δύναται τούτον να είνε θεωρητικώς ορθόν, διότι απείρους και ανυπερβλήτους έχει να υπερπηδήσει αύτη δυσχερεία δια να φθάση εις βαθμόν τινα μορφώσεως, πλην είναι ακατανόητος η της γλώσσης θεωρία αύτη εις τον λαόν, όστις ακούων τα τέκνα αυτού αναγινώσκοντα το Ευαγγέλιον και την Ιστορίαν της πατρίδος του εις την μητρικήν γλώσσαν, ην και μόνην εννοεί και ομιλεί, και θα σπεύση ν' αποστείλει αυτά εις τα τυχόν πολλαπλασιασθέντα αλβανικά σχολεία», ΑΥΕ-Φάκ. 1887, αακ, Προξενικά Διάφορα, Πρόξενος Μοναστηρίου Κ. Πανουργιάς προς ΥΠΕΞ Στ. Δραγούμη, αρ. 428/9-7-1887.

των Αλβανών διανοομένων, εντός και εκτός της οθωμανικής επικράτειας, με την πολιτική και επαναστατική δράση. Το εθνικό τους πρόγραμμα εντασσόταν στο πλαίσιο του πολιτικού προγράμματος το οποίο στόχευε σε μια επανάσταση με αντι-φεουδαρχικό χαρακτήρα και είχε κύριο αίτημα την αυτονομία της Αλβανίας (Σοκόλοβα). Πάνω σε αυτή τη βάση τεκμηριώνεται ο κατεξοχήν πολιτικός χαρακτήρας της αλβανικής διανόησης. Παράλληλα, η διπλή της εξάρτηση από την αλβανική αστική τάξη και τους φεουδάρχες εξηγεί γιατί οι Αλβανοί διανοούμενοι υπερασπίζονταν την ιδεολογία και τα ενδιαφέροντα και των δύο κοινωνικών τάξεων: οι προοδευτικοί διανοούμενοι αστικής προέλευσης υποστήριζαν την ιδέα της απόσχισης από την οθωμανική αυτοκρατορία και την πλήρη ανεξαρτησία της Αλβανίας, οι συντηρητικοί Αλβανοί φεουδάρχες τάσσονταν υπέρ της αυτονομίας εντός του οθωμανικού κράτους. Συνεπώς, τα ποικίλα και αλληλοσυγκρουόμενα πολιτικά προγράμματα και οι διαφορετικές τάσεις μέσα στους κόλπους του αλβανικού εθνικού κινήματος (φεουδαρχική υπό την προστασία των μπέηδων, αυτονομιστική των φαρών και αντι-φεουδαρχική τάση των αγροτών) καθορίστηκαν σε μεγάλο βαθμό από την κοινωνική προέλευση των Αλβανών διανοομένων²⁹. Γενικά, οι εθνικο-απελευθερωτικές ιδέες που διακήρυσσαν στα κείμενά τους οι Αλβανοί διανοούμενοι από τα τέλη του 19^{ου} και τις αρχές του 20^{ου} αιώνα απηχούν μια κατεξοχήν προοδευτική ιδεολογία που εξέφραζε τις ανάγκες και τους στόχους της νεογέννητης αστικής τάξης - ανάγκες που συνέπιπταν με τα κοινωνικά και πολιτικά αιτήματα του υπό διαμόρφωση αλβανικού έθνους.

Ας δούμε πώς εντάσσεται στο παραπάνω ιστορικο-πολιτικό πλαίσιο που περιγράψαμε η εκδοτική δραστηριότητα που ανέπτυξε στο Βελιγράδι ο Αλβανός διανοούμενος Jaschar Sadik Erebar στο διάστημα των ετών 1902-1906.

---

29. Η ετερογενής κοινωνική σύνθεση της αλβανικής διανόησης είχε οδηγήσει από τις απαρχές ακόμη της ίδρυσης της Λίγκας της Πρισρένης και της διάσπασής της το φθινόπωρο του 1880 στο διαχωρισμό της σε δύο παρατάξεις: σ' αυτή που υποστήριζε την αυτονομία στα πλαίσια της οθωμανικής αυτοκρατορίας και σ' αυτή που τάσσόταν υπέρ των διοικητικών μεταρρυθμίσεων ως προϋπόθεσης για την ολοκληρωτική αυτονομία της Αλβανίας.

Λίγα λόγια για τον εκδότη και την εφημερίδα «Albanija» του Βελιγραδίου

Τα λίγα στοιχεία που με δυσκολία συγκεντρώσαμε για την προσωπικότητα του εκδότη της εφημερίδας «Albanija» Jaschar Sadik Erebar ήταν αρκετά για να καταδείξουν ότι η ζωή και η δράση του φέρει τα κοινά χαρακτηριστικά της οδύσσειας πολλών εθνικών διαφωτιστών της Βαλκανικής, που δρούσαν στις βαλκανικές και ευρωπαϊκές πρωτεύουσες στρατευμένοι στην εθνική υπόθεση.

Ο Jaschar S. Erebar καταγόταν από τη Σκόδρα. Μας είναι άγνωστο πότε έφυγε από την Αλβανία. Αυτό που γνωρίζουμε είναι ότι εγκαταστάθηκε αρχικά το Βουκουρέστι, μιας από τις ισχυρότερες εστίες του αλβανικού εθνικισμού με την πολυαριθμότερη αλβανική παροικία. Το 1896 είναι εκπρόσωπος των μουσουλμάνων Αλβανών της βόρειας Αλβανίας και αναλαμβάνει πρωταγωνιστικό ρόλο στην αλβανική εθνική δραστηριότητα που αναπτυσσόταν στο Βουκουρέστι εκείνη την εποχή³⁰. Σύμφωνα με πληροφορία της εφημερίδας Albanija, ο Jaschar S. Erebar διώχθηκε το 1902 από το Βουκουρέστι για πολιτικούς λόγους, αφού προηγουμένως, όπως αναφέρει η εφημερίδα:

«κακοποιήθηκε από την αστυνομία, ...μετά από καταγγελία πρακτόρων, διέρρηξαν το σπίτι του, σκόρπισαν τα πράγματά του, ήλεγξαν τα γραπτά του κείμενα και γνωστοποίησαν το περιεχόμενό τους στο τουρκικό υπουργείο Βουκουρεστίου. ... Το συμβάν αυτό ήταν έργο κατασκοπείας» (Albanija, φ. 7/1902, άρθρο με τίτλο: Albanija i balkanske države).

Μετά το γεγονός αυτό, την ίδια εκείνη χρονιά (1902) ο Jaschar Erebar κατέφυγε στο Βελιγράδι, όπου οργάνωσε αμέσως την έκδοση της εφημερίδας Albanija - Shqipnija e Shkriptarvete. Η εφημερίδα κυκλοφόρησε με 43 φύλλα συνολικά χωρίς διακοπή για τρισήμισυ χρόνια (Ιούλιος 1902-

---

30. Την πληροφορία αυτή αντλήσαμε από την Πρόσκληση για συμμετοχή των Αλβανών στο Συνέδριο που θα οργανώνονταν στο Βουκουρέστι το 1896, από όπου φαίνεται ότι ο Jaschar Erebar είχε πρωταγωνιστικό ρόλο ως μέλος της οργανωτικής επιτροπής που αποτελούνταν από τον δημοσιογράφο Georgi Meksi, τον Dervis Hima, εκπρόσωπο της κεντρικής επιτροπής των μουσουλμάνων Αλβανών της Β. Αλβανίας. Ο Jaschar Sadik Erebar ήταν εκπρόσωπος των μουσουλμάνων Αλβανών της Β. Αλβανίας. Το κείμενο της πρόσκλησης στην εφ. Albanija, 17 Ιουλίου 1903, φ. 26.

Φεβρουάριος 1906)³¹. Το πρώτο φύλλο της εκδόθηκε στις 28.6.1902 στο τυπογραφείο “Dositelj Obradović” του Βελιγραδίου³² και το τελευταίο φύλλο τον Γενάρη ή Φλεβάρη του 1906. Η αρχική πρόθεση του Jaschar Erebar να εκδίδει τρία φύλλα το μήνα φαίνεται ότι δεν ευδοκίμησε³³: τον πρώτο χρόνο κυκλοφόρησε ως δεκαπενθήμερη εφημερίδα, τον δεύτερο χρόνο ως μηνιαία και τα επόμενα δύο χρόνια η κυκλοφορία της αραιώσε αισθητά.

Συντάκτης της εφημερίδας ήταν αρχικά ο Σέρβος δημοσιογράφος Milovan Filipović, συνεργάτης της σερβικής εφημερίδας “Narodni Odjek” του Βελιγραδίου, της ακραίας ριζοσπαστικής παράταξης, που στρεφόταν κατά της πολιτικής των Σέρβων ηγεμόνων Ομπρένοβιτς (Μίλαν και Αλέξανδρου)³⁴.

Από το πρώτο φύλλο της εφημερίδας το ενδιαφέρον μάς κινεί η τετράγλωσση γραφή των κειμένων: στη σερβική γλώσσα (με κηρυλλικό αλφάβητο), την αλβανική (με λατινικό), τη ρουμανική, και την ιταλική γλώσσα. Υπάρχουν και κείμενα γραμμένα στη γαλλική και την τουρκική γλώσσα. Η αλληλογραφία της εφημερίδας με τους αναγνώστες προβλεπόταν σε όλες τις γλώσσες: «Corrèspondance en toutes langues». Η τιμή της εφημερίδας ήταν χαμηλή: 15 frs το χρόνο για τους Σέρβους, 20 frs για τους ξένους και δωρεάν για τους αναγνώστες στην Αλβανία («Albanija –gratis»).

---

31. Οι συγκεκριμένες διακηρύξεις αποτυπώνονται ως εξής από τον Ιούνιο ως τον Δεκέμβριο του 1902 κυκλοφόρησαν 14 φύλλα, δηλ. 2 φύλλα το μήνα, και τον Οκτώβριο 3 φύλλα. Το 1903 κυκλοφόρησαν 13 φύλλα, ένα φύλλο το μήνα, εκτός από τους μήνες Φεβρουάριο, Απρίλιο και Ιούλιο που κυκλοφόρησαν 2 φύλλα. Τα επόμενα δύο χρόνια η εφημερίδα αντιμετωπίζει προβλήματα: το 1904 κυκλοφόρησαν 7 φύλλα και το 1905 μόνο 6 φύλλα.

32. Το τυπογραφείο βρισκόταν στην οδό Τσίκα Λιούμπινα 8 στο Βελιγράδι, όπως αναγράφεται στην εφημερίδα. Ως πληροφορία αναφέρεται και από τον Milosav D. Protić, “Perom u Riznicu”.

33. Στην εφημερίδα αναγράφεται: Paraissant 3 fois par mois. (Αντίγραφα της εφημερίδας Albaniza του J. Erebar έχουν παραχωρηθεί στο Διατμηματικό, Μεταπτυχιακό Πρόγραμμα Μεσαιωνικών Σπουδών του Πανεπιστημίου Ιωαννίνων.

34. Από τον Απρίλιο του 1903 (22^ο φύλλο κ.ε.) συντάκτης της “Albanija” είναι ο Sv. M. Živković.

Εύλογα γεννάται το ερώτημα, γιατί ο Jaschar Sadik Erebar, ένας διανοούμενος αλβανικής καταγωγής και μάλιστα από μουσουλμανική οικογένεια, επιλέγει το Βελιγράδι για να αναπτύξει την εθνική του δράση και να εκδώσει μια εφημερίδα με αλβανικό εθνικο-πολιτικό προσανατολισμό. Από όσο γνωρίζουμε, η πόλη αυτή δεν συγκέντρωνε αξιόλογο αλβανόφωνο πληθυσμό, ούτε υπήρξε εστία αλβανικής εθνικής δραστηριότητας, όπως ήταν εκείνη την εποχή το Βουκουρέστι, η Κωνσταντινούπολη, η Σόφια, το Κάιρο και άλλες πόλεις της κάτω Ιταλίας και Σικελίας. Σχετικά με το παραπάνω ερώτημα διαφωτιστική είναι η μαρτυρία του ίδιου του Jaschar Erebar ο οποίος αναφέρει ότι επέλεξε το Βελιγράδι για τους ελεύθερους νόμους, τη σύγχρονη διοίκηση και το φιλόξενο κλίμα που επικρατούσε. (Albanija, 1903/27). Από την έρευνά μας επιβεβαιώνεται ότι ο Jaschar Erebar πράγματι εγκαθίσταται στο Βελιγράδι σε μια εποχή που σταθεροποιείται το δημοκρατικό καθεστώς στη Σερβία και αναθεωρείται το απηρχαιωμένο Σύνταγμα του 1869 μετά την κατάρρευση της προσωποπαγούς εξουσίας των Ομπρένοβιτς και το πραξικόπημα του Μαΐου του 1903. Το γεγονός αυτό αποτέλεσε τομή για τη θεμελίωση της συνταγματικής κοινοβουλευτικής μοναρχίας στη Σερβία και την εγκαθίδρυση της κοινοβουλευτικής αστικής δημοκρατίας καθώς σηματοδότησε την δραστηριοποίηση των πολιτικών κομμάτων και τελικά, τη νίκη των ριζοσπαστών στις εκλογές της 8/21 Σεπτεμβρίου 1903 με τον σχηματισμό δικής τους κυβέρνησης. Τον Ιανουάριο του 1904, αμέσως μετά την εκλογή του νέου ηγεμόνα Πέτρου Α΄ Καραγιώργεβιτς, ακολουθεί και η ψήφιση νόμου για την απαγόρευση της λογοκρισίας του τύπου. Οι πολιτικές αυτές εξελίξεις ευνοούσαν την έκδοση και σταθερή κυκλοφορία της αλβανικής εφημερίδας στη Σερβία. Ένας επιπλέον μάλιστα λόγος που οι πολιτικοί και ιδεολογικοί προσανατολισμοί της ευθυγραμμίζονταν με τις αρχές του προγράμματος του ριζοσπαστικού κόμματος υπέρ της ανεξαρτησίας και ενοποίησης του σερβικού έθνους και της συνεννόησης με τα γειτονικά κράτη στην προοπτική μιας βαλκανικής συμμαχίας³⁵. Εξάλλου, η χαμηλή τιμή της εφημερίδας και η σταθερή κυκλοφορία της τουλάχιστον τα δύο πρώτα χρόνια μάς οδηγούν στην υπόθεση ότι είχε εξασφαλίσει σταθερή χρηματοδότηση. Φαίνεται πολύ πιθανόν ότι η Albanija υποστηριζόταν οικονομικά από τα μυστικά κονδύλια του Πολιτικού/

---

35. Τζώρτζεβιτς 1970, σ. 279, 311.

Μορφωτικού Τμήματος του σερβικού Υπουργείου Εξωτερικών στο Βελιγράδι. Την υπόθεσή μας αυτή ενισχύει το γεγονός ότι η πολιτική δημοσιογραφία στη Σερβία είχε παράδοση, υποστηριζόταν εκείνη την εποχή από πολιτικούς κύκλους που ανταγωνίζονταν μεταξύ τους όσον αφορά στον έλεγχο του Τύπου. Οι δημοσιογράφοι ελέγχονταν τόσο από τους πολιτικούς όσο και από την αστυνομία³⁶. Αυτό σημαίνει ότι η συγκεκριμένη εφημερίδα μπορεί να ήταν υπόθεση 4-5 Σέρβων πολιτικών, της ριζοσπαστικής μάλιστα παράταξης που από το 1901 άρχισε να παίζει πρωταγωνιστικό ρόλο στην πολιτική ζωή της Σερβίας³⁷. Την παραπάνω εκδοχή την ενισχύει και ο πολιτικός προσανατολισμός της εφημερίδας για την προώθηση της αλβανο-σερβικής συνεργασίας και την αναχαίτιση των επεκτατικών βλέψεων της Αυστροουγγαρίας στα δυτικά Βαλκάνια, προσανατολισμός που ευθυγραμμίζονταν απόλυτα με τους στόχους του ριζοσπαστικού πολιτικού προγράμματος. Είναι γνωστό ότι οι ριζοσπάστες τάσσονταν κατ' αρχήν υπέρ της βαλκανικής συνεννόησης. Σε κάθε περίπτωση, η εφημερίδα «Albanija» παρείχε μια επιπλέον δυνατότητα πολιτικής διαφήμισης των απόψεων γύρω από τη βαλκανική συνεργασία. Αντίθετος προς την ιδέα της σύμπραξης Αλβανών και Σέρβων εκείνη την εποχή ήταν ο εθνικιστικός σερβικός τύπος, και ιδιαίτερα οι εφημερίδες «Beogradski Novosti» και «Večernje Dnevnik», που παρουσίαζαν αργητικά τους Αλβανούς και αντιπαρατάσσονταν συχνά στα κείμενα των ριζοσπαστών.

Συνεπώς, η ανάπτυξη της εκδοτικής δραστηριότητας του Jaschar S. Egebar στο Βελιγράδι εννοείται από πολιτικούς κυρίως παράγοντες, όπως ήταν η άνοδος της ριζοσπαστικής παράταξης στην εξουσία, η νομική κατοχύρωση της ελευθερίας του Τύπου στη Σερβία, η ιδεολογική και πολιτική ταύτιση της εφημερίδας με τις θέσεις του κυβερνώντος κόμματος και η εξασφάλιση μιας σταθερής χρηματοδότησης. Το συμπέρασμά μας αυτό ενισχύεται και από το γεγονός ότι τον Ιούλιο του 1905, όταν έληξε η διακυβέρνηση των ριζοσπαστών και ανέλαβε την εξουσία το νέο Ανε-

---

36. Ekmečić 1988.

37. Σε φύλλο του Απριλίου του 1903 (αρ. 22) αναγράφεται χειρογράφως το όνομα του Σέρβου πολιτικού G.N. Americanac προς τον οποίο θα αποστέλλονταν η εφημερίδα δωρεάν. Σύμφωνα με πληροφορία μας ο πολιτικός αυτός είχε πολλούς φίλους υπουργούς.

ξάρτητο Ριζοσπαστικό Κόμμα³⁸ που υποστήριζε την ιδέα της γιουγκοσλαβικής ενότητας, η έκδοση της εφημερίδας *Albanija* κλονίζεται. Το τελευταίο της φύλλο θα κυκλοφορήσει τον Ιανουάριο/Φεβρουάριο του 1906³⁹. Επιπλέον, μετά από δύο μήνες, τον Απρίλιο του 1906, ο Jaschar Erebar θα διωχθεί από τη νέα κυβέρνηση του Βελιγραδίου με αφορμή ένα άρθρο που δημοσίευσε για την υψηλή εγκληματικότητα στη Σερβία, η οποία, σύμφωνα με τις εκτιμήσεις της εφημερίδας, ξεπερνούσε την αντίστοιχη της Αλβανίας⁴⁰. Το συγκεκριμένο γεγονός της αποπομπής του Jaschar Erebar από το Βελιγράδι σχολιάζεται και σ' ένα τηλεγράφημα ενός ανταποκριτή από το Zemun ως εξής: «διώχθηκε από το Βελιγράδι ο *Jashar Erebar*, ιδιοκτήτης και εκδότης της εφημερίδας *Albanija*, επειδή δημοσίευσε μια στατιστική φόνων και κλοπών στη Σερβία, που συνοδευόταν από το σχόλιο ότι κάτι τέτοιο δεν συνέβαινε ούτε στην απολίτιστη Αλβανία». Στο ίδιο γεγονός αναφέρεται και η εφημερίδα *Politika* του Βελιγραδίου η οποία δίνει επιγραμματικά την πληροφορία ότι ο Jaschar Erebar διώχθηκε «για τους ίδιους λόγους (πολιτικούς) που πριν τέσσερα χρόνια τον είχαν διώξει και από τη Ρουμανία»⁴¹.

Μετά το Βελιγράδι ο Jaschar Erebar θα βρει καταφύγιο στο Σαράγιεβο, όπου από τον Ιούλιο του 1907 εργάζεται με εντολή της βοσνιακής κυβέρνησης ως συνεργάτης των εφημερίδων “*Bosnijak*” και “*Hrvatski Dnevnik*” καλύπτοντας την ειδησεογραφία για τη Σερβία μέσα από ένα αντισερβικό μάλιστα πνεύμα, σύμφωνα με μια πληροφορία της σερβικής εφημερίδας *Politika*⁴². Την ενδεχόμενη ιδεολογική και πολιτική μεταστροφή του Jaschar Erebar, μετά τη διώξή του από το Βελιγράδι, δεν την τεκμηριώνουν τα λίγα στοιχεία που έχουμε στη διάθεσή μας. Η εφημερίδα «*Hrvatski Dnevnik*” του Σαράγιεβο, στην οποία αρθρογραφούσε ο

38. Συγκροτήθηκε από δυσαρεστημένους ριζοσπάστες που είχαν αποχωρήσει το 1904.

39. Είναι πολύ πιθανόν να κυκλοφόρησε και άλλο ένα φύλλο το Φεβρουάριο ή το Μάρτιο του 1906, το οποίο δεν εντοπίσαμε στην Εθνική Βιβλιοθήκη των Τυράνων.

40. Εφ. Βελιγραδίου *Politika*, Nr. 808 (Απρίλιος 1906), σ. 3.

41. *Politika*, br. 809 (Beograd 1906), σ. 2.

42. Σε σχετικό άρθρο του έγραφε: «οι Σέρβοι άσχημα φέρονται στους μουσουλμάνους», *Politika*, αρ. 1265 (Jule 1907), σ. 2.

Jaschar Erebar, ήταν, σύμφωνα με σχόλιο σερβικής εφημερίδας του Βελιγραδίου, γνωστό κακόφημο φύλλο του καθολικού επισκόπου Shtadler ο οποίος «καθύβριζε το σερβικό λαό και είχε κύριο σκοπό τον βίαιο εκκαθολικισμό των ορθοδόξων Σέρβων και μωαμεθανών, με την υποστήριξη της κυβέρνησης της Βοσνίας και Ερζεγοβίνης». Σύμφωνα με άλλη πληροφορία, η σερβική νεολαία του Σαράγιεβου διαδήλωσε εναντίον της συγκεκριμένης βοσνιακής εφημερίδας και ήρθε σε σύγκρουση με τον συνεργάτη της, δηλ. τον Jaschar Erebar⁴³. Για τη διατύπωση ασφαλέστερης άποψης είναι απαραίτητο να εξετάσει κανείς διεξοδικά τον βοσνιακό Τύπο της εποχής εκείνης.

Το περιεχόμενο της εφημερίδας

Από την ανάλυση του περιεχομένου των κύριων άρθρων της εφημερίδας Albanija διαφαίνονται δύο κεντρικοί θεματικοί άξονες. Ο πρώτος, αφορά την ανάπτυξη της αλβανο-σερβικής συνεργασίας και φιλίας και ο δεύτερος, την προώθηση των εθνικών αιτημάτων του αλβανικού κινήματος (αναγνώριση αλβανικής εθνότητας, αλβανικής γλώσσας, αυτόνομης αλβανικής πολιτικής/κρατικής οντότητας). Γύρω από τους παραπάνω θεματικούς άξονες συνυφαίνονται και άλλα ζητήματα που αναφέρονται στον πολιτικό ρόλο των Μεγάλων Δυνάμεων, στην επεκτατική πολιτική της Αυστροουγγαρίας στα δυτικά Βαλκάνια, στην κατασταλτική πολιτική της Τουρκίας απέναντι στο αλβανικό εθνικό ζήτημα και τέλος, στις επεκτατικές επιδιώξεις των βαλκανικών κρατών στην επίμαχη περιοχή. Παράλληλα, διατυπώνονται ενδιαφέρουσες απόψεις για τη μορφή του αλβανικού κράτους, με ποιους έπρεπε να συνεργαστεί και ποια πολιτική να ακολουθήσει. Φυσικά, στα περιορισμένα πλαίσια μιας ανακοίνωσης δεν είναι δυνατό να αναλύσουμε όλα τα παραπάνω θέματα. Γι' αυτό, θα εστιάσουμε την ανάλυσή μας στο κεντρικό θέμα που διαπερνά και τα 43 φύλλα της εφημερίδας, το θέμα της σερβο-αλβανικής φιλίας και συνεργασίας, που αποτελεί και τον βασικό σκοπό για τον οποίο εκδιδόταν η εφημερίδα «Albanija». Αναμφίβολα, η προώθηση του συγκεκριμένου πολιτικού στόχου που υπηρετούσε η εφημερίδα απέβλεπε στην καλλιέργεια της εθνικής και πολιτικής συνείδησης των Αλβανών και τη στράτευσή τους στην αλβανική εθνική υπόθεση.

---

43. Εφ. "Odjek" br. 252, godina V (17 October 1906).

Το πρώτο φύλλο της εφημερίδας «Albanija» κυκλοφόρησε στις 28 Ιουνίου 1902 και εγκαινιάζεται με άρθρο που φέρει τον τίτλο: «Η πρώτη μας λέξη», όπου απαριθμούνται οι ιστορικοί, ιδεολογικοί, πολιτικοί και συναισθηματικοί λόγοι που επέβαλαν την αλβανο-σερβική συνεργασία στο πολιτικό παρόν των δύο λαών στις αρχές του 20^{ου} αι. Ανάμεσα στους λόγους που επέβαλαν τη συνεργασία ιεραρχείται στην πρώτη θέση το κοινό ιστορικό παρελθόν των Σέρβων και Αλβανών. Τα σχετικά επιχειρήματα αντλούνται από τη μεσαιωνική ιστορία. Η βασική ιδέα που υποστηρίζεται είναι ότι οι δύο λαοί δεν συγκρούστηκαν ποτέ μεταξύ τους και έζησαν αρμονικά για 1500 χρόνια. Οι βαθιές ρίζες της σερβο-αλβανικής φιλίας αναζητούνται στο γεγονός ότι «το σερβικό βασίλειο όχι μόνο δεν εξολόθρευσε τότε τους Αλβανούς αλλά τους χρησιμοποίησε δημιουργικά στη διοίκηση και το στρατό». Με την αναφορά στους νόμους που εξέδωσε ο τσάρος Στέφανος Ντουσάν, ειδικά για την αναγνώριση των δικαιωμάτων αυτονομίας της αλβανικής φυλής, υπογραμμίζεται η ύπαρξη αλβανικής εθνότητας από τον 14^ο αι. Στο ίδιο πνεύμα κινούνται και οι αναφορές για τον εκχριστιανισμό των Αλβανών και την πολιτιστική επίδραση που δέχθηκαν από τους Σέρβους κατά το μεσαίωνα. Στο ερώτημα που θέτει ο ίδιος ο αρθρογράφος, γιατί οι Αλβανοί πολέμησαν στο πλευρό των Σέρβων στο Κόσσοβο υπό την ηγεσία του Γ. Καστριώτη, η απάντηση είναι: για να προστατέψουν τη Σερβία και την κρατική της ενότητα. Το παραπάνω επιχειρήμα διανθίζεται και με άλλες επιμέρους ιστορικές αναφορές, όπως πχ. ότι τη σερβική σημαία, το μπαριακτάρι, τίμησαν οι Αλβανοί για δεκαετίες αποδεχόμενοι «τη σερβική υπόθεση ως αλβανική εθνική υπόθεση».

Αντίστοιχα επιχειρήματα αντλούνται και από την περίοδο της τουρκικής κυριαρχίας πάνω στα οποία στηρίζονται οι εξής ιδεολογικές κατασκευές:

1. Η κοινή μοίρα των Σέρβων και Αλβανών η οποία προσδιορίζεται με τα εξής στοιχεία: την απώλεια της ανεξαρτησίας και την υποταγή στον τουρκικό ζυγό, τον εξισλαμισμό μεγάλου τμήματος των δύο λαών, την κοινή ηρωική αντίστασή τους, τα ισάξια ένδοξα πολεμικά κατορθώματα στο Κόσσοβο αρχικά κατά των Βυζαντινών και έπειτα κατά των Τούρκων. Σέρβοι και Αλβανοί χαρακτηρίζονται μάλιστα ως «οι πιο γενναίοι λαοί στη Βαλκανική», ωστόσο εξαιρείται η αποκλειστική συμβολή των Αλβανών σ' όλα τα επαναστατικά κινήματα της Βαλκανικής: «καμιά εξέγερση χριστιανών δεν έγινε στα Βαλκάνια χωρίς τη συμμετοχή των Αλ-

βανών, σε πολλές μάλιστα εξεγέρσεις οι Αλβανοί πρωταγωνίστησαν»⁴⁴.

2. Η κοινή ιστορική παράδοση σχετικά με την πτώση του βασιλείου των Νεμάνια υπό τον οθωμανικό ζυγό⁴⁵,

3. Η μακροαίωνα συμβίωση στα ίδια εδάφη: «εδώ έζησαν, εδώ θα αφήσουν τα κόκαλά τους»,

4. Η κοινή προσφορά στην οθωμανική αυτοκρατορία, δηλ. τους σπουδαίους πολεμιστές και σοφούς διοικητές «που δόξασαν το μεγαλείο της στα πέρατα του κόσμου». Ως παραδείγματα αναφέρονται: ο μεγάλος βεζίρης Σοκόλοβιτς, ο αδελφός του Σέρβου Πατριάρχη Μακάριος, οι εννιά μεγάλοι Σέρβοι βεζίρηδες, οι Τσιουπρίλιδες, και από τους Αλβανούς ο Αλή πασάς των Ιωαννίνων, ο Μάρκος Μπότσαρης και ο τότε μεγάλος βεζίρης⁴⁶.

5. Τα κοινά «μαρτυρικά» βιώματα των Σέρβων και Αλβανών. Εδώ, υπογραμμίζεται ότι οι Αλβανοί ζούσαν χειρότερα από όλους τους υποτελείς βαλκανικούς λαούς. Η εικόνα του αλβανικού λαού ως του δυστυχέστερου λαού στα Βαλκάνια συγκροτείται από τα εξής στοιχεία: του απαγορεύεται να ονομάζεται Αλβανός, δεν έχει σχολεία στη μητρική γλώσσα, και σ' αυτόν επιρρίπτονται όλα τα εγκλήματα της τουρκικής εξουσίας.

Συγκριτικές αναφορές στις πολιτικές και πολιτιστικές κατακτήσεις των Σέρβων, Ρουμάνων, Ελλήνων, Βουλγάρων, που είχαν αποτινάξει την τουρκική εξουσία και είχαν ήδη ιδρύσει ελεύθερα και ανεξάρτητα κράτη, υποδεικνύουν πρότυπα μίμησης⁴⁷, καθώς, σύμφωνα με την άποψη του

44. Albanija, 28 Ιουλίου 1905.

45. Σύμφωνα με την εφημερίδα, «και οι Αλβανοί, όπως οι Σέρβοι, θεωρούν αποφράδα εκείνη την ημέρα» - μετά το θάνατο του Γ. Καστριώτη, Albanija, φ. 12 (1902).

46. Albanija, φ. 13 (13 Απριλίου 1904), σ. 1.

47. «Ο αλβανικός λαός έγινε υπηρέτης κακού αφέντη. Αντί, όπως οι άλλοι υποτελείς λαοί, Σέρβοι, Έλληνες, Ρουμάνοι και Βούλγαροι, ν' αποτινάξει τον δουλικό ζυγό της ντροπής, της υποτίμησης και της τυραννίας, ο αλβανικός λαός έγινε η φρουρά; (avant-garde) του κατακτητή και καταπιεστή των βαλκανικών λαών, ... υπηρέτησε τις τουρκικές απαιτήσεις, εμψυχώνονταν από τη δόξα και τις νίκες του κατακτητή. ... Ενώ οι γειτονικοί λαοί δημιούργησαν τα ελεύθερα κράτη τους, ο λαός μας εξακολούθει να βρίσκεται στο σκοτάδι της αμάθειας και της έλλειψης πληροφόρησης, χωρίς παιδεία, κουλτούρα και πολιτισμό», Albanija, 26 Σεπτεμβρίου 1904, φ. 34, σ. 4.

συντάκτη, τα βαλκανικά απελευθερωτικά κινήματα δεν είχαν επιδράσει στην αφύπνιση του εθνικού αισθήματος των Αλβανών που βρισκόταν ακόμα σε «αιώνιο λήθαργο». Το πρόβλημα της ηθικής και πνευματικής υπανάπτυξης των Αλβανών και της «απώλειας» της εθνικής τους συνείδησης εξηγείται με βάση δύο δεδομένα: του εξισλαμισμού⁴⁸ και της θρησκευτικής διαίρεσης των Αλβανών σε τρία δόγματα (Αλβανοί μουσουλμάνοι, χριστιανοί ορθόδοξοι και καθολικοί). Ως προς το πρώτο, η τουρκική εξουσία χαρακτηρίζεται αγάριστη απέναντι στον αλβανικό λαό καθώς αυτός προσέφερε «το αίμα του για να δοξαστεί ο ασιάτης κατακτητής εις βάρος της δικής του πατρίδας». Ως προς το δεύτερο, αναγνωρίζεται ότι η δεδομένη θρησκευτική διαφοροποίηση των Αλβανών θα μπορούσε να ξεπεραστεί μέσα από τον συνδυασμό κρίκο της κοινής καταγωγής και της γλώσσας τους: «η θρησκεία είναι ελεύθερη και ο αδελφός αγαπητός, όποιος πίστης κι αν είναι».

Ένα δεύτερο θέμα που θίγεται είναι οι βιαιοπραγίες των Αλβανών, που εκείνη την εποχή (1902-1903) βρισκόταν στο απόγειό τους ιδιαίτερα στις περιοχές του Κοσσόβου και της Μετόχια όπου ζούσε αξιόλογος σερβικός πληθυσμός⁴⁹. Τα φαινόμενα της βίας αποδίδονται στην άγνοια, την παραπλάνηση και την πίεση της τουρκικής εξουσίας η οποία εξαγόραζε τους Αλβανούς με υποσχέσεις για αξιώματα και υψηλές θέσεις. Η θέση της εφημερίδας είναι: πρώτα να εξετάζονται οι αιτίες της βίας, οι συνθήκες παραγωγής της και οι εξωτερικοί παράγοντες που την υποκινούσαν κι έπειτα να χαρακτηρίζονται οι Αλβανοί ως εγκληματίες⁵⁰. Για τις βιαιότητες των Αλβανών μεγάλο μερίδιο ευθύνης αποδίδεται εκτός από την Τουρκία και στην Αυστρία⁵¹.

2. Δεύτερη πηγή επιχειρημάτων υπέρ της σερβο-αλβανικής συνεργα-

48. Εδώ παραθέτει τη λαϊκή παροιμία: «ο εκ τουρκισμένος χειρότερος από τον τούρκο», *Albanija*, φ. 13 (13 Απριλίου 1904), σ. 1.

49. *Bataković* 1991, σ. 37.

50. «Δεν είναι αρκετό να λέμε μόνο: οι Αλβανοί σκοτώνουν, ληστεύουν, πυρπολούν στην τουρκική αυτοκρατορία, πρέπει αυτά με τεκμήρια να τα αποδείξετε και να αναζητήσετε τον πραγματικό εγκληματία που όλοι γνωρίζουμε ποιος είναι, είναι αυτός που πάντα επιδιώκει να πιάσει ψάρια στα θολά νερά», *Albanija*, φ. 40 (28 Ιουλίου 1905).

51. *Albanija* (28 Ιουλίου 1905).

σίας αποτελεί το πολιτικό παρόν των δύο λαών. Δύο είναι τα βασικά επιχειρήματα γύρω από τα οποία συνυφαίνεται η σχετική επιχειρηματολογία: τα κοινά πολιτικά συμφέροντα Σέρβων και Αλβανών και η ύπαρξη κοινών εχθρών. Ως προς το πρώτο, παρόλο που αναγνωρίζεται ότι η προοπτική της σερβο-αλβανικής συμμαχίας ήταν για πολλούς μια ουτοπική υπόθεση, καθότι η μεν Σερβία ήταν ήδη ένα ανεξάρτητο βασίλειο, ενώ η Αλβανία εξακολουθούσε να είναι υποτελής στους Τούρκους, εκτιμάται ωστόσο ότι μόνο η Σερβία από όλα τα άλλα βαλκανικά κράτη είχε όφελος από τη δημιουργία ενός ανεξάρτητου αλβανικού κράτους. Ποιο ήταν το συγκεκριμένο όφελος; Οι Αλβανοί θα απέβαιναν σταθεροί σύμμαχοι των Σέρβων και υποστηρικτές του σερβικού πολιτικού προγράμματος για τη δημιουργία της Μεγάλης Σερβίας. (Albanija, 1902/7). Στο σημείο αυτό, συνιστάται μάλιστα και στους δύο λαούς να υιοθετήσουν την πολιτική του Drang nach Osten προκειμένου να εξασφαλίσουν το μέλλον τους και την επιβίωση του έθνους τους. (Albanija, 1902/7).

Ως προς το δεύτερο επιχείρημα, τους κοινούς εχθρούς, ιεραρχείται στην πρώτη θέση η Αυστροουγγαρία και η Τουρκία⁵² και ακολουθούν τα βαλκανικά κράτη, με πρώτο στη σειρά το βουλγαρικό και δεύτερο, το ελληνικό κράτος⁵³. Στις δύο μεγάλες πολιτικές δυνάμεις, την Αυστροουγγαρία και Τουρκία, επιρρίπτεται η ευθύνη της έχθρας και δυσπιστίας που φώλιασε ανάμεσα στους Αλβανούς και τους Σέρβους. Συγκεκριμένα, η Αυστροουγγαρία καταγγέλλεται για την επεκτατική πολιτική της στα εδάφη που ιστορικά ανήκαν στη Σερβία και την Αλβανία. Ως περιοχή υψηλής γαιοπολιτικής και στρατηγικής σημασίας για τα αυστριακά συμφέροντα αναφέρεται το Σαντζάκι του Νόβι-Παζάρ, ο έλεγχος του οποίου

---

52. Εδώ αναφέρεται ως παράδειγμα το γεγονός της βίαιης μετοίκησης των Αλβανών κατοίκων της περιοχής Τόπλιτς, με εντολή των Τούρκων και τη σύμφωνη γνώμη των Σέρβων, οι οποίοι «δεν είχαν συνειδητοποιήσει πού θα οδηγούσε αυτός ο ξεριζωμός», Albanija, φ. 13 (1902).

53. Στο ελληνικό κράτος καταλογίζονται τα εξής: ότι διεκδικεί αλβανικά εδάφη ως δικά του και πιστεύει ότι η Αλβανία δεν έχει μέλλον και γι' αυτό παρακολουθεί έκπληκτο την αλβανική εθνική αφύπνιση. Σύμφωνα με σχόλιο του συντάκτη, η συγκεκριμένη ελληνική πολιτική έρχεται σε αντίθεση με τις αρχές ενός ελεύθερου λαού που επικαλείται τις παλιές αρετές της φυλής του. Αντίστοιχα, η Ρουμανία καταγγέλλεται κυρίως για τις διώξεις των Αλβανών διαφωτιστών.

θα τους εξασφάλιζε τη μοναδική διέξοδο προς τη Θεσσαλονίκη⁵⁴. Η συγκεκριμένη αυστριακή απειλή προβάλλεται ως ο ισχυρότερος λόγος που επέβαλε τη σύμπραξη Αλβανών και Σέρβων προκειμένου να προστατέψουν τα εθνικά τους συμφέροντα σε τρεις περιοχές: της Αλβανίας, της Σερβίας και της Μακεδονίας. (Albanija, 1902/13). Τη ματαίωση των αυστριακών επεκτατικών σχεδίων υποσχόταν ένας καταλυτικός παράγοντας: η σύνθεση του πληθυσμού των παραπάνω περιοχών η αμιγώς αλβανο-σερβική: «Σέρβοι και Αλβανοί, χωρίς προηγούμενη συνεννόηση, θα σήκωναν τα όπλα για να αποκρούσουν τον αυστριακό στρατό στο σταυροδρόμι του Νόβι - Παζάρ». Εδώ, τα μηνύματα που διοχετεύονται στο αναγνωστικό κοινό είναι: το πατριωτικό χρέος και η καλή εκτίμηση των σερβο-αλβανικών συμφερόντων που υπαγόρευε την ανάγκη σύναψης κοινής συμφωνίας Σέρβων και Αλβανών, την άμεση κατάπαυση των αμοιβαίων συγκρούσεων, καθότι αυτές εξυπηρετούσαν τα συμφέροντα των εχθρών και ζημίωναν την πατρίδα τους⁵⁵. Τέλος, υπογραμμίζεται «μόνο μια ελεύθερη και μεγάλη Σερβία αποτελούσε εγγύηση της ανεξαρτησίας τους». Αυτό το τελευταίο τεκμηριώνεται με το παράδειγμα των Αλβανών της Σερβίας που απολάμβαναν τα ίσα δικαιώματα με τους Σέρβους. Μαζί με τους Σέρβους, δεύτερος σύμμαχος τους για την προώθηση της αλβανικής εθνικής ιδέας θεωρείται η Ρωσία, καθώς μια δυνατή Ρωσία θα είχε τον πρώτο λόγο στη διανομή των τουρκικών εδαφών. Γι' αυτό συνιστάται η απόκτηση της συμπάθειάς της και η αποφυγή κάθε πρόκλησης επιζήμιας για τους Αλβανούς (Albanija, 1902/8).

Σχετικά με τους Έλληνες, οι άμεσες αναφορές σ' αυτούς δεν είναι πολλές στα πρώτα φύλλα της εφημερίδας Albanija. Μόλις στις 7 Απριλίου του 1905 διαβάζουμε ένα άρθρο με τίτλο «Η αντικατάσταση του Έλ-

54. Σύμφωνα με σχόλιο του συντάκτη «... στο σταυροδρόμι του Νόβι-Παζάρ δεν υπήρχαν Βούλγαροι, Έλληνες και Ρουμάνοι, αλλά μόνο Αλβανοί και Σέρβοι που στο παρελθόν αγωνίστηκαν μαζί εναντίον της επέκτασης των Τούρκων στη Δύση (στον πόλεμο του Σκεντέρμπεη) και που στο μέλλον θα αγωνιστούν μαζί εναντίον της γερμανικής διείσδυσης από τη Δύση στην Ανατολή», Albanija, φ. 36 (10 Δεκεμβρίου 1904), σ. 2.

55. «...όποιος Αλβανός υψώνει φονικό χέρι εναντίον Σέρβου πρέπει να ξέρει ότι εναντίον του εαυτού του, του λαού του και της δύστυχης πατρίδας του το υψώνει. Γι' αυτό, Αλβανοί πατριώτες σας παρακαλούμε δημόσια να πάψετε να είσαστε εργαλείο στα χέρια των εχθρών της Σερβίας και Αλβανίας», Albanija, φ. 13 (1902).

ληνα Προξένου και το Αλβανικό ζήτημα», όπου το ελληνικό κράτος καταγγέλλεται ανοιχτά για μαξιμαλιστικές εδαφικές βλέψεις σε εδάφη που νόμιμα ανήκαν στην Αλβανία. Ως κύρια επιδίωξη της ελληνικής πολιτικής προβάλλεται η κατάπνιξη του αλβανικού εθνικού κινήματος. Η άποψη αυτή τεκμηριώνεται με αναφορές στη ματαίωση της λειτουργίας του πρώτου αλβανικού σχολείου της Κορυτσάς, στον κατασταλτικό ρόλο των Μητροπολιτών⁵⁶, της ελληνικής κυβέρνησης και των Ελλήνων Προξένων που συνέπρατταν με την τουρκική εξουσία για τη ματαίωση της αλβανικής δραστηριότητας. Η συγκεκριμένη αντιαλβανική πολιτική χαρακτηρίζεται ανέντιμη και υπεύθυνη για τη δίωξη αθώων θυμάτων, των Αλβανών δασκάλων. Μέσα από αυτό το πρίσμα χαρακτηρίζεται ως «αστεία υπόθεση» η αδελφότητα Ελλήνων και Αλβανών: *«Με συνωμοσίες προσπαθούν να εκμεταλλεθούν τα αδέρφια μας εναντίον των δικών μας συμφερόντων. Οι δυνάμεις μας μάς είναι χρήσιμες για να προστατέψουμε τα παιδιά μας, τα αγαθά μας, την πατρίδα μας. Ας είναι καταραμένοι όσοι με σκοπό να ενσωματώσουν τη Νότια Αλβανία (Ήπειρο) μας εμποδίζουν. (Albanija, 38 / 7 Απριλίου 1905).*

Ένα δεύτερο άρθρο με ανθελληνικό περιεχόμενο και τίτλο: «Η ελληνο-ρουμανική σύγκρουση και οι Αλβανοί» που δημοσιεύει κάποιος Vorig Ashikut τον Ιανουάριο του 1906, ένα μήνα πριν κλείσει οριστικά η εφημερίδα, καταγγέλλει τη βία και την τρομοκρατία που επέβαλαν τα ελληνικά ένοπλα ανταρτικά σώματα στη Μακεδονία και την Αλβανία. Ως κύρια επιδίωξη της Ελλάδας προβάλλεται η ανασύσταση του παλαιού Βυζαντίου και με βάση αυτή την επιδίωξη εξηγείται η ελληνοτουρκική σύμπραξη. Και τα δύο κράτη, ελληνικό και τουρκικό, χαρακτηρίζονται ανάμεσα να ασκήσουν μια αυτόνομη κρατική διοίκηση με έντιμα μέσα καθότι, όπως ισχυρίζεται ο αρθρογράφος, διοικούνταν με νόμους που συντάχθηκαν από «κλέφτες». Το μεν ελληνικό κράτος, παρότι αναγνωρίζεται η πολιτιστική του ανάπτυξη, δεν θεωρείται ικανό να κρατηθεί στο ύψος του, το δε τουρκικό κράτος που δεν είχε «ούτε σπίθα πολιτισμού»,

---

56. «Ο Έλληνας Μητροπολίτης δεν ντράπηκε φορώντας τα άμφια να αναθεματίσει όλους τους ορθόδοξους Αλβανούς και να διατάξει να καούν όλα τα ιερά βιβλία που ήταν γραμμένα στην αλβανική γλώσσα, γιατί σύμφωνα με τη ρήση του: Ο Ιησούς Χριστός και ο Θεός γνώριζαν μόνο την ελληνική!!!», Albanija, φ. 38 (7 Απριλίου 1905).

επισημαίνεται ότι δεν είχε ιδέα για «την έννοια της ελευθερίας του ανθρώπου». Οι αφετηρίες της επεκτατικής ελληνικής πολιτικής στη Μακεδονία ανάγονται στο 1870, δηλ. στο γεγονός της αναγνώρισης της βουλγαρικής εθνότητας και των εκκλησιαστικών και πολιτιστικών δικαιωμάτων της. Με βάση αυτό το γεγονός ερμηνεύεται η επιδίωξη των Ελλήνων να «αφανίσουν τη βουλγαρική εθνότητα». Για την αναγνώριση της Βουλγαρικής Εξαρχίας από τον σουλτάνο ο αρθρογράφος θεωρεί υπεύθυνους τους Έλληνες Μητροπολίτες καθώς η καταπίεσή τους προκάλεσε τις συνεχείς εκκλήσεις και διαμαρτυρίες του χριστιανικού πληθυσμού και την παρέμβαση των Μεγάλων Δυνάμεων. Οι Έλληνες για να επαναφέρουν τους αποσκιρτήσαντες στους κόλπους του Πατριαρχείου χρησιμοποίησαν τα ένοπλα σώματα. Κατηγορούνται επίσης ως «κλέφτες, απατεώνες και ψεύτες», ανάξιοι κάθε εκτίμησης που έχαιραν οι πολιτισμένοι πρόγονοί τους. Το άρθρο κλείνει με την υπόδειξη προς τους Αλβανούς να λάβουν τα κατάλληλα μέτρα, σε συνεργασία πάντα με τους Σέρβους, για να προστατευτούν από τα επίβουλα σχέδια των Ελλήνων. (Albanija, 43, 7 Ιανουαρίου 1906).

Το ιδεολογικό υπόβαθρο της αλβανο-σερβικής συνεργασίας στηρίζεται στο πολιτικό σύνθημα της εποχής: «*Τα Βαλκάνια στους βαλκανικούς λαούς*», το οποίο συνδέεται αναλογικά με το σύνθημα «*Η Αλβανία στους Αλβανούς*». Απαραίτητη προϋπόθεση για την ουσιαστική ισχύ του συνθήματος «*Τα Βαλκάνια στους βαλκανικούς λαούς*» τίθεται η αναγνώριση της αλβανικής εθνότητας και των δικαιωμάτων της, και μάλιστα ίσων με αυτά που απολάμβαναν οι άλλοι βαλκανικοί λαοί. Η εφημερίδα δεσμευόταν να υπηρετήσει την προώθηση της αλβανο-σερβικής συνεργασίας και της καθηλωμένης σε στασιμότητα αλβανικής εθνικής υπόθεσης.

Για τη στασιμότητα του Αλβανικού ζητήματος επικρίνονται οι Μεγάλες Δυνάμεις τόσο για την υποτίμηση του αλβανικού λαού στα πολιτικά προγράμματα που επιδίωκαν την κατάλυση της τουρκικής εξουσίας, όσο και για την άγνοια του βαλκανικού χώρου και των λαών του. Στο πλαίσιο του προβληματισμού αυτού προβάλλονται ως προσδιοριστικά στοιχεία της αλβανικής εθνότητας η μακρά διάρκεια, το ξεχωριστό ιστορικό παρελθόν, η ξεχωριστή εθνική οντότητα (αλβανική γλώσσα και παραδόσεις) και συνακόλουθα, ο δίκαιος χαρακτήρας των αλβανικών εθνικών αιτημάτων για ελευθερία, ανεξαρτησία και αυτόνομη πολιτική και κρατική οργάνωση: «*η «ανθρωπιστική» Ευρώπη και οι πολιτικοί εκπρόσωποι των βαλκανικών κρατών ...πρέπει να ξέρουν ότι στη Βαλκα-*

νική χερσόνησο μαζί με τους Σέρβους, Έλληνες, Ρουμάνους και Βουλγάρους ζει και ο αλβανικός λαός. (Albanija, 5 Αυγούστου 1904, φ. 33, σ. 2).

Η προώθηση της συνεργασίας των δύο λαών υποδεικνύεται με ειρηνικές μεθόδους και πολιτιστικά μέσα και κυρίως με προσωπικό αγώνα και προπαγάνδα κάθε Αλβανού στον τόπο που ζούσε: «με ζωντανό λόγο και βιβλία, ώστε να αφυπνίσει την κοιμισμένη εθνική συνείδηση του λαού και να προπαγανδίσει δυναμικά και δραστήρια την ιδέα της απελευθέρωσης της πατρίδας από τον ζυγό του Σουλτάνου»⁵⁷. Οι προσδοκίες των Αλβανών από τη σερβο-αλβανική συνεργασία συνδέονται πρωταρχικά με πολιτιστικά αιτήματα που αφορούσαν τη συγκρότηση της λόγιας αλβανικής γλώσσας και τη διαμόρφωση της εθνικής συνείδησης των Αλβανών⁵⁸. Για την αυτογνωσία του αλβανικού λαού στον αγώνα κατά της εκμετάλλευσής του από τους κοινούς εχθρούς ως βασικότερος μοχλός αναδεικνύεται η παιδεία. (Albanija, 7 Μαρτίου 1904, φ.30).

Στο τριετές διάστημα της κυκλοφορίας της (1902-1905) η εφημερίδα Albanija θα επαναδιατυπώσει τα αλβανικά εθνικο-πολιτικά αιτήματα ιεραρχώντας τα ως εξής:

1. αποκρυστάλλωση του εθνικού προγράμματος για την πλήρη πολιτική ρύθμιση του αλβανικού ζητήματος,
2. προσδιορισμός του εθνικού χώρου, δηλ. της προνομιούχας περιοχής που θα οργανωνόταν ως αυτόνομη ηγεμονία με εκπροσώπους που θα επέλεγαν και θα ήλεγχαν οι ίδιοι η Αλβανοί,
3. θέσπιση χρήσιμων νόμων, δημόσιων υπηρεσιών και οικονομική αναδιοργάνωση της Αλβανίας. Τη μορφή της διοίκησης θα επέλεγε ο αλβανικός λαός και θα επικύρωνε ο Σουλτάνος υπό την επίβλεψη των Μεγάλων Δυνάμεων. (Albanija, 1902/6),
4. ίδρυση σχολείων μητρικής γλώσσας (1903/27),
5. αναγνώριση της αλβανικής εθνότητας (1903/27).

Για την υλοποίηση των παραπάνω εθνικο-πολιτικών στόχων θεωρείται αναγκαία η συγκρότηση ενός Ανώτατου οργάνου από αλβανούς πατριώτες που θα συντόνιζαν την υπόθεση της αλβανικής ανεξαρτησίας και

---

57. Albanija, φ. 31 (13 Απριλίου 1904), σ. 3.

58. Η σερβο-αλβανική φιλία δεν θεωρείται επιζήμια για την Τουρκία, καθότι αυτή θα διεύρυνε τη βάση της ασφάλειάς της στην Ευρώπη με τους Αλβανούς και Σέρβους ενωμένους, Albanija, φ. 20 (15 Μαρτίου 1903).

της ενοποίησης όλων των Αλβανών πατριωτών. Σ' αυτούς συνιστάται ως κύρια εθνική επιταγή η εγρήγορση και η εργασία. (Albanija, 1902/6). Στη διέγερση του αγωνιστικού πνεύματος των Αλβανών αποσκοπεί η προβολή των δύο σερβικών επαναστάσεων (του Καραγιώργη το 1904 και του Μίλος Ομπρένοβιτς το 1915) ως παραδείγματος προς μίμηση. Στο σχετικό απόσπασμα επισημαίνονται τα εξής:

«Όπως οι Σέρβοι που δεν αριθμούσαν παρά λίγες δεκάδες πολεμιστές κατέκτησαν την ελευθερία με τον ηρωισμό τους και την αφυπνισμένη εθνική τους συνείδηση, έτσι κι εμείς οι Αλβανοί θα ξεκινήσουμε αγώνα για εθνική απελευθέρωση, ο οποίος θα στεφθεί με επιτυχία, αν ο λαός μας αποκτήσει συνείδηση. Ένας λόγος παραπάνω που ο λαός μας αριθμεί γύρω στα δύο εκατομμύρια κατοίκους και μπορεί να προσφέρει πάνω από τριακόσιες χιλιάδες γενναίους και καλά οπλισμένους πολεμιστές. Αυτός ο τεράστιος αλβανικός στρατός υπό την ηγεσία του απόγονου του ένδοξου Γιώργη Καστριώτη και με τη βοήθεια του θεού θα διώξει τον αιώνιο κατακτητή και θα καθαρίσει τη γη από τους βαρβάρους ασιάτες, που στο όνομα του λαού μας κλέβαν, ληστεύαν και φόνευαν τους φτωχούς ραγιάδες. Όλα έχουν το τέλος τους και πρέπει να έρθει το τέλος και της τουρκικής κυριαρχίας στα Βαλκάνια. Ο Θεός δίνει δύναμη στον τολμηρό (Pregaoci)»⁵⁹.

Το μήνυμα που διοχετεύεται στο αναγνωστικό κοινό είναι σαφές: αγώνας για ελευθερία και πολιτική ανεξαρτησία, με προτεινόμενη μορφή πάλης την εθνική προπαγάνδα με απώτερο σκοπό την εθνική αφύπνιση και την πολιτική συγκρότηση του αλβανικού λαού. Στην περίπτωση που απέβαιναν αναποτελεσματικά τα ειρηνικά μέσα, η εφημερίδα προτρέπει τους Αλβανούς να υψώσουν τα όπλα τους εναντίον της τουρκικής εξουσίας: *«Περήφανη Σταμπούλ και αιμοδιψείς Χαλίφες, στα εμπόδιά σας η απάντησή μου είναι το φυσέκι».* (Albanija, 1905). Η τουρκική πολιτική καταγγέλλεται απερίφραστα για την «κατάπνιξη» της εθνικής συνείδησης των Αλβανών και για «εξαγορές και συναλλαγές» με τους εχθρούς του αλβανικού εθνικού κινήματος⁶⁰.

«πουλά το αίμα των αδελφών μας, καταστρέφει την πατρίδα μας και την ξεπουλά στον ξένο, όπως πούλησε στους Βούλγαρους την ανατ. Ρωμυ-

---

59. Ό.π.

60. Ό.π.

λία, στην Αυστρία τη Βοσνία-Ερζεγοβίνη, στην Ελλάδα την Κρήτη, στην Αγγλία το Μισίρ, κλπ.»⁶¹.

Σχετικά με το θέμα αυτό καταλογίζονται ευθύνες και στους Αλβανούς αξιωματούχους, πολιτικούς και προύχοντες που ζούσαν στην Κωνσταντινούπολη και στην Αλβανία, καθότι δεν ξεγείρονταν κατά της «πουλημένης» πολιτικής των χαλιφών. Η στάση της εφημερίδας απέναντι στην τουρκική πολιτική στο Αλβανικό ζήτημα είναι επαναστατική:

«Εμείς δεν θα επιτρέψουμε πια ο λαός μας να είναι τυφλό εργαλείο στα χέρια των εχθρών μας. Δεν θα επιτρέψουμε να συνεχιστεί η πολιτική των συναλλαγών. Επιθυμούμε κι ο δικός μας λαός, σύμφωνα με το παράδειγμα των Σέρβων, Ρουμάνων, Ελλήνων και Βουλγάρων, να αναπτύξει εθνικό αγώνα για την απελευθέρωση της πατρίδας του που επί πολλούς αιώνες υποφέρει υπό τον βαρβαρικό ζυγό των εμπαθών ασιατών, και επιθυμεί τον ήλιο της ελευθερίας, του πολιτισμού και της γενικής προόδου»⁶².

Ο ίδιος εκτιμά ότι χάρη στη σκληρή και συνειδητή δουλειά των Αλβανών πατριωτών του εξωτερικού το αλβανικό εθνικό κίνημα είχε πάψει να είναι μια ανοργάνωτη εξέγερση, ένα «κύμα ασύνδετων φιλοδοξιών», και ότι είχε αποκτήσει σαφείς εθνικο-πολιτικούς στόχους και αποκρυσταλλωμένα αιτήματα. Το κεντρικό μήνυμα της εφημερίδας συμπυκνώνεται στην επαναλαμβανόμενη έκκληση: *Βοηθείστε τους Αλβανούς να ιδρύσουν σχολεία και να μορφωθούν. Αυτό απαιτεί από τον Σέρβο η ιερή εθνική υπόθεση*».(Allbanija, 7 Μαρτίου 1903, φ. 30).

Οι συχνές εκκλήσεις προς τους Σέρβους για βοήθεια συνοδεύονται συνήθως και από τα συνθήματα: «*Ζήτω η συνεννόηση και η αδελφότητα Αλβανών και Σέρβων*» και «*Η Αλβανία στους Αλβανούς*». (Allbanija, 28 Ιουλίου 1905). Στον αγώνα για την αλβανική πνευματική αναγέννηση, οι Σέρβοι θα αναλάμβαναν το ρόλο του καθοδηγητή καθότι, όπως υποστηρίζεται, ανάλογη εγγύηση υποστήριξης των σερβικών και αλβανικών συμφερόντων στην επίμαχη περιοχή δεν παρείχαν ούτε οι Έλληνες ούτε οι Βούλγαροι- οι επεκτατικές βλέψεις των οποίων στη Μακεδονία συγκρούονταν με τα σερβικά συμφέροντα. (Allbanija, 5 Αυγούστου 1904, φ. 33, σ. 3).

Ας δούμε όμως ως ποιο βαθμό τα πολιτικά δεδομένα εκείνης της επο-

61. Allbanija, φ. 31 (13 Απριλίου 1904), σ. 2.

62. Ο.π.

χής ευνοούσαν την προοπτική της σύμπληξης μιας αλβανο-σερβικής συνεργασίας. Είναι γνωστό ότι η συζήτηση για μια παμβαλκανική συνεργασία είχε ανοίξει στη Σερβία από το 1890 με τους πολιτικούς του ριζοσπαστικού κόμματος Ν. Πάσιτς και Μιλοβάν Μιλοβάνοβιτς, και τους Στέφαν Νοβάκοβιτς και Βλαντιμίρ Κάριτς⁶³. Αρχικά δόθηκε προτεραιότητα στη σερβο-βουλγαρική συνεννόηση. Αλλ' όμως, λόγω των διαφωνιών στο Μακεδονικό ζήτημα το 1904, οι συνομιλίες με τους Βουλγάρους διακόπηκαν. Το 1905, πραγματοποιήθηκαν νέες συνομιλίες για σύναψη συμμαχίας της Σερβίας με το Μαυροβούνιο και την εφαρμογή της αρχής: «Τα Βαλκάνια στους βαλκανικούς λαούς». Και αυτή τη φορά, όπως σημειώνει ο Ντιμίτρι Τζώρτζεβιτς, «*αι θεωρητικάί απόψεις περί της ανάγκης συνεννόησεως συνεκρούοντο εις την πρακτικήν πολιτικήν με τον αγώνα περί αποκτήσεως γοήτρου εις την Βαλκανικήν και ιδιαιτέρως εις την Μακεδονίαν*». (Ντιμίτρι Τζώρτζεβιτς, *Η Ιστορία της Σερβίας*, σ. 280).

Ειδικά η Σερβία βρισκόταν τότε σε δύσκολη θέση καθώς ήταν αναγκασμένη στην εξωτερική πολιτική της να έρθει σε σύγκρουση με την Αυστροουγγαρία και την πολιτική της *Drang nach Osten* που έπληττε το σερβικό και γιουγκοσλαβικό πολιτικό πρόγραμμα σχετικά με την ενοποίηση των Νοτιοσλάβων. Συγκεκριμένα, η επέκταση της αυστρουγγρικής επιρροής στο βιλαέτι του Κοσσυφοπέδιου και η ενδυνάμωση της αυστριακής προπαγάνδας στη βόρεια Αλβανία, στο σαντζάκι του Νόβι Παζάρ και στο Κοσσυφοπέδιο, θεωρούνταν επικίνδυνη για την αλλαγή της εθνολογικής σύνθεσης του πληθυσμού της επίμαχης περιοχής, λόγω της μαζικής καθόδου αλβανικών πληθυσμών στην κοιλάδα του Κοσσυφοπέδιου, της προνομιακής τους θέσης στην οθωμανική αυτοκρατορία και της μαζικής μετανάστευσης των Σέρβων από το Κόσσοβο προς τη Σερβία. Για την κατοχή της κοιλάδας του Αξιού, της σπονδυλικής στήλης της κεντρικής Βαλκανικής, ανταγωνίζονταν τα βαλκανικά κράτη από τη μια πλευρά και η Βιέννη και η Ρώμη από την άλλη, με συγκεκριμένα σχέδια για

---

63. Ο θεωρητικός του ριζοσπαστικού κόμματος Μιλοβάν Μιλοβάνοβιτς υποστήριξε τη σερβο-βουλγαρική συνεννόηση ως τη μόνη ορθή λύση του Βαλκανικού ζητήματος στην πραγματεία του «Σέρβοι και Βούλγαροι» (1898). Στο ίδιο πνεύμα κινείται και ο Στ. Νοβάκοβιτς και ο Σέρβος πρόξενος στα Σκόπια Βλαντιμίρ Κάριτς, στο βιβλίο του «Η Σερβία και η Βαλκανική συμμαχία» (1893) στο οποίο συνιστά στους Σέρβους, Βούλγαρους, Έλληνες και Ρουμάνους να συμμαχήσουν.

μια Μεγάλη Αλβανία ως τα Σκόπια.

Κατά την περίοδο της μεταρρυθμιστικής δράσης των Μεγάλων Δυνάμεων στη Μακεδονία (1903-1908), η διπλωματία της Βιέννης πέτυχε τελικά να αποκλείσει το δυτικό τμήμα του βιλαετιού του Κοσσυφοπεδίου και να καταλάβει το ανατολικό του τμήμα δημιουργώντας έναν αυστρουογγρικό κλοιό γύρω από τη Σερβία που εκτεινόταν στη γραμμή της Βοϊβοστίνης, Βοσνίας-Ερζεγοβίνης και του Σαντζακιού του Νόβι Παζάρ⁶⁴. Ως εκ τούτου, η εμποδωμένη αυστριακή επιρροή στο Κόσσοβο και την Αλβανία δεν άφηνε κανένα περιθώριο για οποιαδήποτε σερβο-αλβανική συνεργασία. Γι' αυτό, απαραίτητη προϋπόθεση για την ενίσχυση της εθνικής ανάπτυξης των Αλβανών θεωρείται η εφαρμογή ουσιαστικών διοικητικών μεταρρυθμίσεων στην Ευρωπαϊκή Τουρκία. Η σχετική αρθρογραφία της εφημερίδας *Albanija* επιχειρεί να πείσει το αναγνωστικό κοινό της ότι οι Αλβανοί τάσσονταν υπέρ των μεταρρυθμίσεων, ισχυρισμός που δεν επαληθεύεται από τα πράγματα, καθώς οι διεθνείς διαβουλεύσεις για τη χάραξη ζωνών επιρροής στα Βαλκάνια από το 1897 πυροδότησαν την αναρχία ειδικά στην περιοχή του Κοσσόβου⁶⁵. Η Σερβία αναγκάστηκε να υποβάλει σχετικά αιτήματα για την προστασία του σερβικού πληθυσμού. Από το 1904, μάλιστα, η επιστροφή της δυναστείας του Καραγιώργη στη Σερβία σήμανε το τέλος της αυστροφιλικής πολιτικής των Ομπρένοβιτς και τον προσανατολισμό της Σερβίας προς τη Ρωσία, παράγοντας που επέβαλε στην Αυστρία να ενισχύσει την προπαγάνδα της στους Αλβανούς. Η υποστήριξη των σερβικών αιτημάτων από τη Ρωσία και τη Γαλλία την εποχή αυτή προκάλεσε τη μεγάλη εξέγερση των Αλβα-

---

64. «Διαδηλούσα τα επιθετικά της σχέδια προς την Θεσσαλονίκη και αποκλείουσα εις την Σερβίαν την τελευταίαν ανοικτήν θύραν προς νότον, η Αυστροουγγαρία της επέβαλεν αγώνα ζωής ή θανάτου», Τζώρτζεβιτς 1970, σ. 315. Στερημένη της ενεργούς υποστήριξης της Ρωσίας, η Σερβία αναζήτησε στήριγμα στη Γαλλία, αντίπαλο της Γερμανίας.

65. Ο εκδότης *Jaschar Erebar* το 1902 διακήρυξε δημόσια ότι έθεσε ως χρέος του να πείσει τους αναγνώστες της εφημερίδας του ότι «οι μεταρρυθμίσεις ήταν αναγκαίες, σύμφωνες με τις διεθνείς αρχές και αν δεν πραγματοποιηθούν με ειρηνικό τρόπο τα αιτήματα των Αλβανών, θα καταφύγουν στα όπλα». Η άποψη που διαπερνά την εφημερίδα *Albanija* είναι η εξής: οι Αλβανοί δεν ήταν ταραξίες και τάσσονταν υπέρ των μεταρρυθμίσεων, *Albanija*, φ. 5 (1902).

νών κατά των μεταρρυθμίσεων και νέο κύμα διωγμών το 1904 (καταγράφονται 108 Σέρβοι φυγάδες και 46 φόντοι)⁶⁶. Αναμφίβολα, οι Μεγάλες Δυνάμεις χρησιμοποίησαν το αλβανικό κίνημα η κάθε μία για δικό της όφελος: η μεν Αυστρία, για να συντηρήσει την παλιά έχθρα Αλβανών και Σλάβων, ώστε να έχει τη δυνατότητα να παρέμβει την κατάλληλη στιγμή ως ρυθμιστής της τάξης ανακόπτοντας έτσι τον πανσλαβισμό στα Βαλκάνια, η δε Ιταλία τασσόταν υπέρ της Μεγάλης Αλβανίας με ενσωματωμένο το Κόσσοβο, στα εδαφικά δηλαδή όρια που είχε χαράξει η Λίγκα της Πρισρένης (1878-1881) με το γνωστό πρόγραμμά της για εδαφική και εθνοτική Αλβανία. Με άλλα λόγια, και η Ιταλία χρησιμοποίησε το αλβανικό εθνικό κίνημα κατά των μεταρρυθμίσεων τόσο για να αποκλείσει την Αυστρία από το ρόλο της προστάτιδας δύναμης όσο και να συντηρήσει την παλιά έχθρα Αλβανών και Σλάβων⁶⁷. Αλλά και οι ίδιοι οι Αλβανοί θεωρούσαν τις μεταρρυθμίσεις απειλή κατά της προνομιακής θέσης που τους εξασφάλιζε το οθωμανικό καθεστώς.

Από την άλλη πλευρά, ο σουλτάνος Αμπντούλ Χαμίντ II (1878-1909) έχοντας ως βασική αρχή του τον πανισλαμισμό τασσόταν κατά των μεταρρυθμίσεων και κατά οποιασδήποτε διασάλευσης του οθωμανικού status quo. Η πολιτική του απέναντι στους Αλβανούς χαρακτηρίζεται από την εφημερίδα του Jaschar Erebar «σκληρή και κυνική» με βάση τα εξής επιχειρήματα: όχι μόνο δεν ικανοποίησε τα εθνικά αιτήματα των Αλβανών αλλά περιόρισε και τα παλιά τους προνόμια, κατέστρεψε την αλβανική εθνική οργάνωση και απαγόρευσε τη διδασκαλία της αλβανικής γλώσσας. Στη πολιτική του συγκεκριμένου σουλτάνου επιρρίπτεται η ευθύνη για τη στασιμότητα του αλβανικού εθνικού κινήματος. Αλλά και μετά το τέλος της «περιόδου των εγκλημάτων» του Αμπντούλ Χαμίντ II, η νέα εποχή που αρχίζει το 1908 με την επανάσταση των Νεοτούρκων και την παντουρκική πολιτική τους συνοδεύτηκε από νέες βιαιοπραγίες και εξεγέρσεις των Αλβανών. Οι σερβο-αλβανικές σχέσεις δεν αποκαταστάθηκαν, καθώς οι περιοχές του Κοσσόβου και της Μετόχια είχαν εξαιρεθεί από το μεταρρυθμιστικό πρόγραμμα της Μυρστέγης, με απαίτηση της Αυστρίας, για να προστατευθεί η προνομιακή θέση των Αλβανών στην επίμαχη αυτή περιοχή.

---

66. Bataković 1991, σ. 37.

67. Borozan 1995.

Με βάση τα παραπάνω ιστορικο-πολιτικά και ιδεολογικά συμφραζόμενα θα πρέπει να προσεγγίσουμε το περιεχόμενο της εφημερίδας *Albanija* και να αξιολογήσουμε τις προθέσεις του αλβανού διανοούμενου *Jaschar Egebar*.

Παρά τον σαφή αλβανικό εθνικό προσανατολισμό της η εφημερίδα *Albanija* δεν αποτελεί ένα τυπικό δείγμα εθνικιστικής εφημερίδας της εποχής εκείνης, όπως επιβεβαιώνεται τόσο από τα εξωτερικά χαρακτηριστικά όσο και από το περιεχόμενό της καθώς σε πολιτικό επίπεδο εκφράζει ένα έντονο αντιτουρκικό πνεύμα, τολμηρή κριτική για την ευρωπαϊκή πολιτική και ειδικά την αυστριακή, περιθωριακές αντιλήψεις, ρομαντικές ανεκπλήρωτες τάσεις και υπερεθνικές προτροπές για ενδοβαλκανική συνεργασία των καταπιεσμένων λαών ανεξαρτήτου θρησκειύματος.

Ο πολιτικός προσανατολισμός του εκδότη *Jaschar Egebar* τον τοποθετεί στους υπέρμαχους των μεταρρυθμίσεων και της εθνικής ανεξαρτησίας της Αλβανίας και ταυτόχρονα στους πολέμιους της διατήρησης του οθωμανικού *status quo*. Γενικά, στρεφόταν κατά των συμφερόντων της οθωμανικής φεουδαλικής αριστοκρατίας. Η σκληρή του στάση απέναντι στην τουρκική πολιτική μπορεί να χαρακτηριστεί επαναστατική με σαφή απελευθερωτικό και πατριωτικό χαρακτήρα.

Αν και προβάλλει προοδευτικά πολιτικά ορθολογικά αιτήματα, σε πολιτιστική κυρίως βάση, εν τέλει δεν αποφεύγει την εθνικιστική ρητορική της εποχής εκείνης και τις εσωτερικές αντιφάσεις που πηγάζουν από τον σύνθετο, ιδιόμορφο και αντιφατικό χαρακτήρα του ίδιου του αλβανικού εθνικού κινήματος. Με άλλα λόγια, αναπαράγει το παλιό όραμα για δημιουργία μιας αυτόνομης Μεγάλης Αλβανίας στα εδαφικά και εθνικά όρια πέντε βιλαετιών: του Κοσσόβου, των Βιτωλίων, της Σκόδρας, των Ιωαννίνων και των Σκοπίων. Ωστόσο, η πολιτική άποψη του *Jaschar Egebar* για τη δημιουργία μιας σύγχρονης αυτόνομης Αλβανίας δεν είναι σαφής καθώς δεν προσδιορίζει τη μορφή και τον τύπο του νέου κράτους που επρόκειτο να συγκροτηθεί.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- Bataković 1991 = D. Bataković, *Kosovo I: Metohija u srpsko-arbanaškim odnosima, Jedinstvo* (Πρίστινα 1991).
- Borožan 1995 = G. Borožan, *Velika Albanija porijeklo-ideje-praksa* (Βελιγράδι 1995).
- Chekzezi 1971 = K. Chekrezi, *Albania Past and Present* (Νέα Υόρκη 1971).
- Djordjević 1965 = D. Djordjević, *Revolutions nationales des peuples balkaniques 1804-1914* (Βελιγράδι 1965).
- Ekmečić 1988 = M. Ekmečić, *Stvaranje Jugoslavije*, I-II (Βελιγράδι 1988).
- Frasheri 1969 = K. Frasheri, "Semseddin Sami Frasheri. Ideologie du Movement National Albanaise", εις *Actes du premier congrès international des études Balkaniques et Sud-Est Européennes* (XVIIIe-XIXe s.), (Σόφια 1969), σσ. 817-830.
- Frazeo 1969 = Ch. Frazeo, *The Orthodox Church and Independent Greece 1821-1852* (Κέμπριτζ 1969).
- Grujić 1920 = R. Grujić, *Stara i Savremena Hrisćanska Pravoslavna Crkva* (Βελιγράδι 1920).
- Hysi 2004 = S. Hysi, *Mision Bektashian (Teqeja e Zallit)*, (Τίρανα 2004).
- Myzyri 1973 = H. Myzyri, *Shkollat e para kombetare Shqipe* (Τίρανα 1973).
- Νυσταζοπούλου-Πελεκίδου 1991 = Μ. Νυσταζοπούλου-Πελεκίδου, *Οι Βαλκανικοί λαοί. Από την τουρκική κατάκτηση στην εθνική αποκατάσταση (14^{ος}-19^{ος} αι.)*, (Θεσσαλονίκη 1991).
- Παπαδόπουλος 1920 = Χ.Α. Παπαδόπουλος, *Ιστορία της Εκκλησίας της Ελλάδος*, τόμος Α' (Αθήνα 1920).
- Pollo – Puto 1974 = S. Pollo – A. Puto, *Histoire de l'Albanie des origins á nos jours* (μτφρ. Εκδοτική Ομάδα), (Θεσσαλονίκη 1974).
- Skendi 1967 = S. Skendi, *The Albanian National Awakening 1878-1912* (Πρίνστον 1967).
- Sokolova 1979 = B. Sokolova, "Albanskata vazroždenskata intelligentsia v Bulgarija", εις *Problemi na balkanskata Istorija i Kultura* (Σόφια 1979), σσ. 181-208.
- Sokolova 1980 = B. Sokolova, "La formation de l'intelligentsia albanaise à l'époque de la Renaissance", *Études Balkaniques* 1 (1980), σσ. 40-58.
- Sokolova 1984 = B. Sokolova, "L'intelligentsia albanaise en Italie (fin du XVIIIes.-1912)", *Études Balkaniques* 4 (1984), σσ. 94-105.
- Sokolova 1991 = B. Sokolova, "L'intelligentsia albanaise à l'époque de la Renaissance et la nouvelle Culture Albanaise", *Études Balkaniques* 12 (1991).
- Stavrianos 1965 = L.S. Stavrianos, *The Balkans since 1453* (Νέα Υόρκη 1965).

Τζώρτζεβιτς 1970 = Δ. Τζώρτζεβιτς, *Ιστορία της Σερβίας, 1800-1918* (μτφρ. Ν. Παπαρόδου), (Θεσσαλονίκη 1970).

Εφημερίδες

“*Albanija*”: φ. 12 (1902), φ. 13 (1902), φ. 5 (1902), φ. 20 (15 Μαρτίου 1903), φ. 22 (Απρίλιος 1903), φ. 26 (17 Ιουλίου 1903), φ. 13 (13 Απριλίου 1904), (26 Σεπτεμβρίου 1904), φ. 36 (10 Δεκεμβρίου 1904), φ. 38 (7 Απριλίου 1905), φ. 40 (28 Ιουλίου 1905).

“*Odjek*”, Serajevo: αρ. 252, έτος V (17 Οκτωβρίου 1906).

“*Politika*”, Beograd: αρ. 1265 (Ιούλιος 1907), αρ. 808 (Απρίλιος 1906), αρ. 809 (1906).

Ιστορικό Αρχείο ΥΠΕΞ

Φάκ. 1887, αακ, Προξενικά Διάφορα, πρόξενος Μοναστηρίου Κ. Πανουργιάς προς ΥΠΕΞ, αρ. 451/21-8-1886.

Φάκ. 1887, αακ, Προξενικά Διάφορα, Πρόξενος Μοναστηρίου Κ. Πανουργιάς προς ΥΠΕΞ, αρ. 646/5-11-1886.

Φάκ. 1887, αακ, Προξενικά Διάφορα, Πρόξενος Μοναστηρίου Κ. Πανουργιάς προς ΥΠΕΞ, αρ. 377/17-6-1887.

Φάκ. 1887, Πρεσβεία Κωνσταντινουπόλεως, Ρουμανοαλβανικά, Πρόξενος Μοναστηρίου προς ΥΠΕΞ Στ. Δραγούμη, Βιτώλια 22-10-1886.

Φάκ. 1887, αακ, Προξενικά Διάφορα, Πρόξενος Μοναστηρίου Κ. Πανουργιάς προς ΥΠΕΞ Στ. Δραγούμη, αρ. 428/9-7-1887.

Φάκ. 1888-1889, Β' Αρχείο, Προϋπολογισμός Επιτροπής προς Ενίσχυση της Ελληνικής Εκκλησίας και Παιδείας, Έκθεση των κοινοτικών εκπροσώπων Κορυτσάς «Ο Αλβανισμός», με ημερομηνία 28/9-1-1889, συνημμένη σε αδέσποτο έγγραφο Προξένου Μοναστηρίου Κ. Πανουργιάς προς Υπουργό Εξωτερικών Στ. Δραγούμη.

Φάκ. 1888-1889, Β' Αρχείο, Προϋπολογισμός Επιτροπής προς Ενίσχυση της Ελληνικής Παιδείας, Πρόξενος Μοναστηρίου Κ. Πανουργιάς προς ΥΠΕΞ Στ. Δραγούμη, Έκθεση του διερμηνέα της Εκπαιδευτικής Επιτροπής Βιτωλίων Β. Παπαιωάννου «Αλβανισμός», με ημερομηνία 28/9-1-1889.

Φάκ. 1887, Κωνσταντινουπόλεως Πρεσβεία, Ρουμανοαλβανικά, Πρόξενος Μοναστηρίου Κ. Πανουργιάς προς ΥΠΕΞ Στ. Δραγούμη, αρ. 2682/22/10/1886, όπου συνημμένη εκτενής Έκθεση με τίτλο «Αι Αλβανικά Ενέργεια», πολύ πιθανόν του Κορυτσαίου γιατρού Μ. Τουρτούλη, με ημερομηνία 1/9/1886.

SOFIA VOURI

ABSTRACT

THE LATE PHASE OF THE ALBANIAN NATIONAL
AWAKENING. SOME CRUCIAL ISSUES

This paper attempts an approachment of some crucial issues of the Albanian national movement and the role of Albanian intellectuals in the early 20th century. Research is based on an unknown so far primary material, namely the newspaper “Albanija–Shqipnija e Shqiptarvete”, which was published in Belgrade by the Albanian intellectual Jaschar Sadik Erebar from July 1902 until February 1906. The newspaper’s main purpose, its political views and the national ideas it supported are illuminated in relation to the Balkan historical-political reality in the early 20th century.

There are two key themes of the main editorial under analysis: a) the development of the Albanian-Serbian cooperation and friendship, and b) the promotion of the Albanian national movement demands (recognition of Albanian ethnicity, Albanian language, autonomous Albanian political/state entity).

Despite its clear national orientation, the newspaper Albanija is not a typical sample of a nationalist newspaper. On a political level, it expresses a strong anti-Turkish spirit, strong criticism of the European politics -especially for the Austrian stances-, fringe ideas, unfulfilled romantic stances, and calls for a supranational inter-Balkan collaboration of the oppressed peoples regardless of their religion. Simultaneously, the publisher’s, Jashar Erebar, political orientation places him among the advocates of the Albanian reform and national independence, as an adversary of the maintenance of the Ottoman status-quo that was against the interest of the Ottoman feudal aristocracy.

Ultimately, although Jashar Erebar raises progressive and rational political demands, especially on a cultural basis, he does not refrain from the nationalist rhetoric and the internal contradictions that arise from the complex, ambiguous, and inconsistent character of the Albanian national movement itself. In other words, Erebar reproduces the old vision of creating an autonomous Greater Albania in the territorial and national boundaries of five vilayets, namely that of Kosovo, Bitola, Skodra, Ioannina, and Skopje.